

PROSTOR

20 [2012] 2 [44]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
20[2012] 2[44]
219-486
7-12 [2012]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

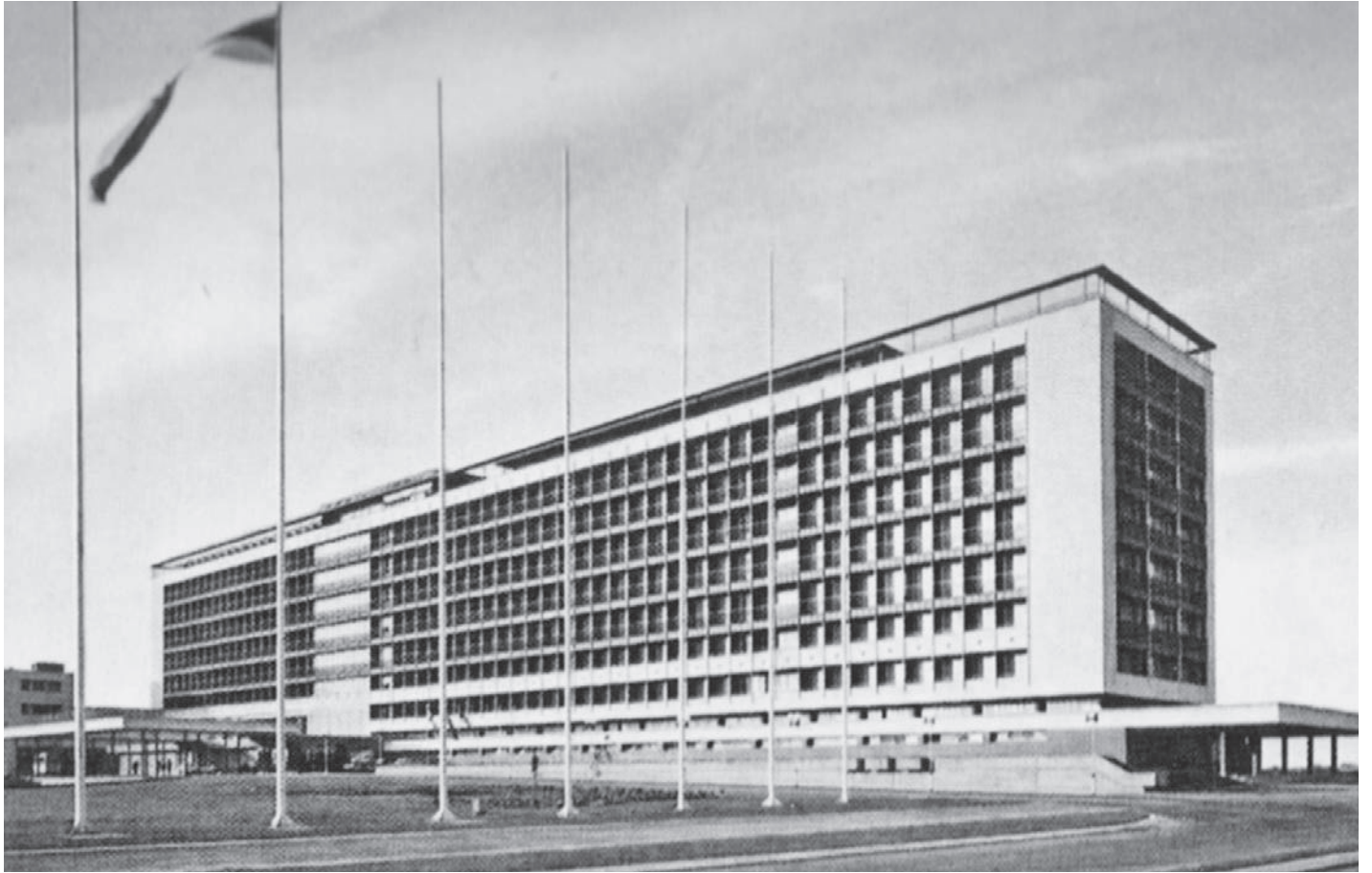
310-327 **ZRINKA PALADINO**

ARHITEKTONSKI OPUS
LAVOSLAVA HORVATA U BEOGRADU

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 72.038.1(497.11 BEOGRAD)“19”

LAVOSLAV HORVAT'S ARCHITECTURAL
WORK IN BELGRADE

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 72.038.1(497.11 BEOGRAD)“19”

SL. 1. FOTOGRAFIJA HOTELA „JUGOSLAVIJA” U NOVOM BEOGRADU, 1970-ih
FIG. 1. "JUGOSLAVIJA" HOTEL IN NEW BELGRADE, PHOTOGRAPH, 1970S

ZRINKA PALADINO

GRADSKI ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE I PRIRODE
HR – 10000 ZAGREB, KUŠEVIĆEVA 2

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK 72.038.1(497.11 BEOGRAD)“19”

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04 – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEDA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 12. 10. 2012. / 10. 12. 2012.

CITY INSTITUTE FOR PROTECTION OF CULTURAL MONUMENTS AND NATURE
HR – 10000 ZAGREB, 2 KUŠEVIĆEVA STREET

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

UDC 72.038.1(497.11 BEOGRAD)“19”

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04 – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 12. 10. 2012. / 10. 12. 2012.

ARHITEKTONSKI OPUS LAVOSLAVA HORVATA U BEOGRADU

LAVOSLAV HORVAT'S ARCHITECTURAL WORK IN BELGRADE

BEOGRAD
HORVAT, LAVOSLAV
NATJEČAJI
TERAZIJE

BELGRADE
HORVAT, LAVOSLAV
COMPETITIONS
TERAZIJE

Značajnim arhitektonskim ostvarenjima u Beogradu akademik Lavoslav Horvat predstavio se i kao sudionik u kreiranju njegove suvremene slike. Projektom građevine Okružnog ureda za osiguranje radnika s kraja 1920-ih godina i poratnim izgradnjama velebnog hotela „Jugoslavija” u Novom Beogradu ili Savezne industrijske komore na Terazijama Horvat se ponovno potvrdio kao vrstan arhitekt koji se uspješno nosio i s najkompleksnijim zadacima različitih namjena. Uspjelim je ostvarenjima hrvatski graditelj osigurao važno mjesto u povijesti beogradske arhitekture dvadesetog stoljeća.

Lavoslav Horvat's outstanding architectural achievements in Belgrade testify to his significant role in building up the city's contemporary image. His major works such as the designs for the District Office of Workers' Insurance building in the late 1920s, "Jugoslavija", the post-war splendid hotel in New Belgrade or the Federal Chamber of Industry building in Terazije prove that he was a great architect able to deal successfully with the most complex structures. His remarkable achievements therefore place this Croatian architect and member of academy among the leading figures of Belgrade's 20th century architecture.

UVOD

INTRODUCTION

Akademik Lavoslav Horvat po broju je značajnih arhitektonskih ostvarenja jedan od zastupljenijih hrvatskih graditelja u Beogradu. Kraj dvadesetih i početak tridesetih godina 20. stoljeća bilo je razdoblje definiranja njegove konačne i prepoznatljive arhitektonske oblikovnosti pa su u to doba nastajali i oblikovno prijelazni, ali ne manje zanimljivi projekti. Među takve ubrajamo i prvo Horvatovo ostvarenje u Beogradu – graditeljski sklop Okružnog ureda za osiguranje radnika u današnjoj Nemanjinoj ulici, gdje je blokovskom izgradnjom uobičen jedan od središnjih gradskih prostora.

Lavoslav Horvat od najranijih je projekata gradio sukladno suvremenim arhitektonskim principima, saživljavao se s prostorima u koje je trebalo uklapati novu arhitekturu, a kada je i preuzimao povijesne arhitektonske stilove, činio je to znalacki. Trogodišnja praksa u poznatomu zagrebačkom arhitektonskom atelijeru Rudolfa Lubynskog osigurala je kvalitetnu daljnju izobrazbu tek dovršenog đaka zagrebačke Tehničke srednje škole, koji je potom bio osposobljen i za najzahtjevnije zadatke. Upis u arhitektonsku školu Drage Iblera pri Kraljevskoj umjetničkoj akademiji u Zagrebu bio je samo logičnim nastavkom obuke i 'brušenja' velikog talenta. Horvatove ljudske odlike i socijalna osjetljivost rezultirali su i uclanjenjem u progresivno međuratno Udruženje umjetnika „Zemlja”, unutar kojeg je djelovanja samostalno ili u koautorstvu s drugim članovima ostvario većinu značajnih

međuratnih ostvarenja.¹ Brojka je uspjelih 'zemljaskih' projekata i ostvarenja Horvata nepovratno uvrstila među najuspješnije arhitekture naše međuratne scene.

Razdoblje stagnacije tijekom Drugoga svjetskog rata, uvjetovano neslaganjem s vladajućim političkim sustavom u zemlji, smijenila je nevjerojatna poratna angažiranost. Lavoslav Horvat uvrstio se među vodeće poratne projektante industrijske i javne arhitekture premda je kontinuirano projektirao i ostvarivao i građevine drugih namjena.

Poratni angažman – započet radom u zagrebačkomu Zemaljskom građevno-projektном zavodu, ubrzo preimenovanom u Arhitektonski projektни zavod, APZ – potrajao je desetljećima, do kraja Horvatove radne aktivnosti. Brojnim je značajnim projektima i ostvarenjima potvrđivao važnost i ugled projektantske ustanove u kojoj je radio, ali i svoju stručnu i umjetničku poziciju u društvu. U tome je razdoblju projektirao ili ostvario mnogobrojne industrijske pogone, turističke i zdravstvene građevine, poslovne i stambene zgrade, škole te obiteljske kuće.

Ovim radom detaljno obrađujemo Horvatova beogradska ostvarenja, ali i važne neostvarene projekte na kojima je, posebno u poraću, Horvat bio aktivno i uspješno angažiran. Beograd u Horvatovu opusu zauzima važno mjesto jer je upravo taj grad, premda ne u cijelosti prema uspješnoj prvonagrađenoj natječajnoj osnovi, 'udomio' njegovo ostvarenje Okružnog ureda za osiguranje radnika, OKUZOR. Cijenjena međuratna praksa nastavljena je i u poraću pa je Horvat kvalitetom velebnih ostvarenja, poput dugotrajno projektiranoga reprezentativnog hotela „Jugoslavija” u Novom Beogradu ili Savezne industrijske komore na beogradskim Terazijama, osigurao njihovu opstojnost do naših dana. Spomenuta ostvarenja Horvata su uvrstila među vodeće arhitekture i urbaniste poratnog Beograda koji su utjecali na stvaranje suvremene slike grada (Sl. 2.). Horvatovi brojni prateći, a neostvareni projekti, poput palače Predsjedništva vlade Federativne Narodne Republike Jugo-

¹ Udruženje likovnih umjetnika „Zemlja” djelovalo je od 1929. do 1935. godine. Prvo umjetničko udruženje takve vrste u Hrvatskoj okupljalo je ljevicarski orijentirane članove – slikare, kipare i arhitekture u organiziranom, programski artikuliranom i socijalno osviještenom djelovanju kojim se težilo za neovisnošću nasega likovnog izraza. Najvažnijom zadaćom članovi su smatrali popularizaciju 'ideološki ispravne' umjetnosti izložbama i predavanjima. Tijekom šestogodišnjeg djelovanja organizirano je šest samostalnih izložbi u Zagrebu, Parizu i Beogradu te gostovanje u Sofiji, dok je posljednja, sedma izložba, bila zabranjena policijskom uredbom. Lavoslav Horvat je bio, nakon Drage Iblera koji je napisao i Manifest udruženja, jedan od prvih članova arhitekata s kojima je udruženim snagama nastojao promicati suvremena arhitektonska promišljanja. [REBERSKI, 1971: 189-192; PALADINO, 2006.]

² PALADINO, 2011.

slavije ili sjedišta Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije, dodatno ukazuju na vrijednost nevjerojatno plodnog angažmana arhitekta koji je razvoj Beograda promišljeno i uspješno sagledavao.²

Ovo istraživanje pridonosi spoznajama o povijesti razvoja hrvatske arhitekture u svim njezinim segmentima, pa i onima ostvarenim izvan naših granica, te ce zasigurno imati i praktičnu primjenjivost u edukaciji današnjih i nadolazećih arhitektonskih naraštaja. Utvrđene činjenice mogu biti poticaj daljnjim istraživanjima, usporedbi različitih arhitektonskih razdoblja ili opusa te njihovih međusobnih utjecaja.

HORVATOVI PRVI PROJEKTI JAVNE NAMJENE

HORVAT'S FIRST PUBLIC BUILDINGS

Netom po svršetku Tehničke srednje škole Horvat je 1922. godine započeo trogodišnju praksu u poznatom zagrebačkom arhitektonskom atelijeru Rudolfa Lubyenskog.³ Arhitekt Lubyenski nepogresivim je instinktom odabirao najtalentiranije mlade suradnike kojima su angažman i praksa u poznatom atelijeru bili odskočnom daskom za uspješno daljnje školovanje te kasniju samostalnu praksu. Premda je navodno Lubyenski suradnicima dopuštao samo razrade svojih projekata, talent mladih pojedinaca jasno se očitavao i na takvim zadacima. Iz istog je razloga i arhitektura majstora nerijetko, a posebice potkraj radnog vijeka, poprimala prepoznatljiva stilska obilježja mladih suradnika.⁴

Horvat je u atelijer stupio upravo u vrijeme odlaska Stjepana Planića na odsluženje vojnog roka, no i to relativno kratko razdoblje bilo je dovoljno za početak doživotnog prijateljstva koje će s vremenom biti obilježeno i značajnom arhitektonskom suradnjom na brojnim projektima.⁵

Tijekom Horvatove suradnje u atelijeru Lubyenski nastao je veći broj projekata, od kojih

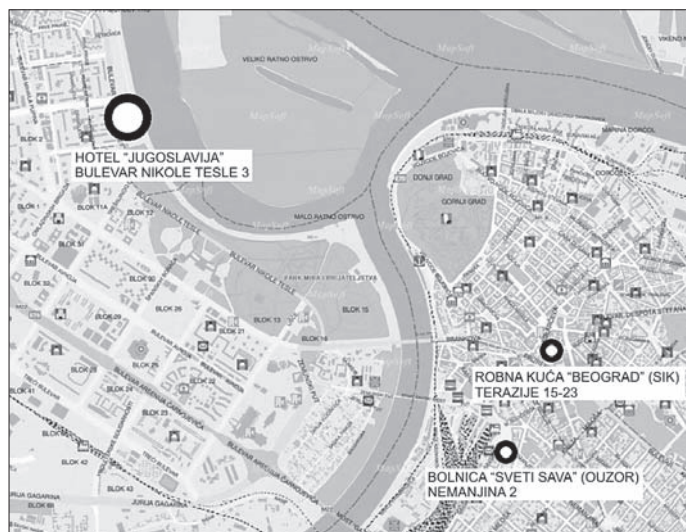
³ Osobna dokumentacija L. Horvat iz arhive Ivana Laya u Hrvatskom muzeju arhitekture Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. [HMA-HAZU-IL]

⁴ U tom su atelijeru prije, poslije ili istovremeno uz Horvata surađivali i Stjepan Planić, Stjepan Gomboš, Bogdan Petrović i mnogi drugi. [LASLO, 1984-1985.a: 182]

⁵ RADOVIĆ-MAHEČIĆ, 2003.b: 65

⁶ Sva je tri projekta Horvat krajem života u razgovorima s arh. Aleksanderom Laslom i sam naglašavao kao važnije izvedbe na kojima je surađivao u velikom atelijeru Lubyenski. [LASLO, 1984-1985.a: 182, 189]

⁷ U međuvremenu je tako 1925. godine, među ostalim, sudjelovao sa Stjepanom Planićem na natjecanju za Mirovinski zavod u Mariboru te 1927. godine na natjecanju za Poštu, poštansku direkciju i stedicu u Skoplju. Samo stalno iste godine s dva natječajna rada, od kojih je jedan i nagraden trećom nagradom, sudjelovao je i na natjecanju

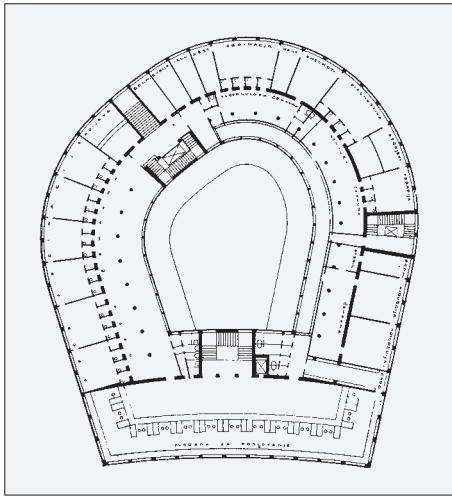
SL. 2. OSTVARENJA LAVOSLAVA HORVATA NA PLANU SREDIŠNJEG DIJELA GRADA BEOGRADA, 2012.

FIG. 2. LAVOSLAV HORVAT'S BUILDINGS ON THE MAP OF CENTRAL BELGRADE, 2012

su značajniji oni za najamnu stambeno-poslovnu zgradu Kanitz na Sajmistu u Zagrebu, Sefardsku sinagogu u Sarajevu i naposljetku za zgradu Središnjeg ureda za osiguranje radnika, SUZOR, u Mihanovićevoj ulici u Zagrebu.⁶ Projektantski krajnje korektno obrađeni, ti su projekti oblikovnošću ipak jasno odražavali duh tada još stolujućega kasnog historicizma. Vaznost tih prvih suradničkih izvedbi stoga ne treba valorizirati poradi njihovih oblikovnih karakteristika, već zbog funkcionalnosti koja je sama od sebe otvarala put novoj arhitekturi.

Bilo je to doba Horvatove aktivne obuke i usvajanja praktičnog znanja. Marljiv rad, racionalnost i funkcionalnost bile su glavne odlike koje su se u poznatom atelijeru mogle usvojiti, a tijekom tri godine prakse Horvat je u tome i uspio. Već na prvim natjecajima na kojima je sudjelovao neposredno po odlasku iz atelijera ostvario je neočekivane rezultate. Posljednji projekt kojim se intenzivno bavio na kraju suradništva kod Lubyenskog bio je onaj za palaču SUZOR-a u Mihanovićevoj ulici u Zagrebu. Samo nekoliko godina kasnije, 1929. godine, na natjecanju za zgradu Okružnog ureda za osiguranje radnika u Beogradu, Horvat je osvojio prvu nagradu te doslovno pretekao i samog 'učitelja', kojemu je bio dodijeljen otkup.

Oba su soliterna bloka javne namjene, i zagrebački i beogradski, obilježeni pročišćenijim arhitektonskim izričajem pa se može pretpostaviti određeni Horvatov utjecaj i na projektiranju ranije zagrebačke izvedbe Rudolfa Lubyenskog. Iskustvo stečeno u suradnji na značajnom zagrebačkom ostvarenju zasigurno je pridonijelo Horvatovu velikom uspjehu na beogradskom natjecanju, no valja naglasiti činjenicu njegova istodobnog, kontinuiranog i uspješnog sudjelovanja i na brojnim natjecajima za zgrade javne namjene diljem zemlje.⁷

SL. 3. LOCRT KATA OUZOR-A U BEOGRADU, 1929.
FIG. 3. DISTRICT OFFICE OF WORKERS' INSURANCE BUILDING,
FLOOR PLAN, 1929

MEDURATNA AKTIVNOST S PRVIM BEOGRADSKIM ANGAŽMANOM

HORVAT'S WORK BETWEEN THE TWO WARS AND HIS FIRST COMMISSION IN BELGRADE

Meduratna djela Lavoslava Horvata izlagana su na gotovo svim značajnim izložbama u zemlji, među kojima su i četiri izložbe Udruženja umjetnika „Zemlja”, kojega je Horvat bio redovnim članom.⁸ Tijekom šestogodišnjeg djelovanja Udruženja, od 1929. do 1935. godine, organizirano je šest samostalnih izložbi u Zagrebu, Parizu i Beogradu, ali i gostovanje u Sofiji.⁹ Članovi Udruženja su istodobno, pojedinačno ili u skupinama, sudjelovali i na brojnim izložbama u zemlji i svijetu.¹⁰ Horvat je, među ostalim, 1932. godine izlagao i s udruženjem „Krug arhitekata” u Londonu i Budimpešti.¹¹ Arhitektonski radovi izlagani na izložbama „Zemlje” bili su samo segmenti pojedinih opusa, koji su, dakako, bili znatno opsežniji. Većina izlaganih radova predstavljala je projekte s velikih arhitektonskih natjecanja raspisanih 1930-ih godina u čitavoj zemlji, u čemu su prednjačili gradovi poput Zagreba, Splita ili Beograda.¹² Horvat je nastupio na četiri izložbe Udruženja, a izlaganim se radovima neprijeporno uvrstio među vodeće hrvatske međuratne arhitekate.

Druga i Treća izložba Udruženja održane su 1931. godine.¹³ Na Drugoj izložbi, održanoj u pariškoj „Galerie Billiet”, ponovno je, kao i na Prvoj, izlagao samo Drago Ibler, a nije poznato zašto na toj izložbi nije izlagao i Horvat, premda je na prethodnoj godišnjoj skupštini bilo prihvaćeno njegovo sudjelovanje u statusu gosta.¹⁴ U međuvremenu je 1930. godine izlagao i na „Graditeljskoj izložbi”, upriličenoj za održavanja Međunarodnoga kongresa graditelja u Zagrebu. Horvat je već na toj izložbi predstavio dva samostalna projekta – zgradu OUZOR-a u Beogradu i Upravnu zgradu u Novom Sadu, koje je potom, uz izvedbeni projekt Banovinske bolnice u Splitu, izložio i na Trećoj izložbi „Zemlje”.¹⁵ Treća je izložba vjerojatno inicirala i suradnju većeg broja arhitekata u Planicevoj knjizi „Problemi savremene arhitekture”, izdanoj 1932. godine, u kojoj su od ukupno četrdeset objavljenih radova najveći dio činili natjecajni projekti i samo nekoliko realizacija.¹⁶ Od triju Horvatovih projekata u knjizi dva su, za razliku od većine ostalih, naknadno i izvedena.¹⁷ Zgrada OUZOR-a u Beogradu već je bila u izvedbi, dok je izgradnja Banovinske bolnice u Splitu počela za nekoliko godina.

Među brojnim natjecajima i izvedbama sa samog početka 1930-ih godina specifičnošću se ističu projekti zgrada središnjih ili okružnih ureda za osiguranje radnika. Javni natjecaji za zgrade te namjene bili su u to doba uo-

bičajeni i rezultirali su velikim brojem uspješnih izvedbi, često upravo od mlađega narastaja arhitekata, među koje se ubrajaju i arhitekti ‘zemljaši’ te Lavoslav Horvat.

• **Okružni ured za osiguranje radnika, OUZOR, u Beogradu, 1929.-1932.**¹⁸ – Projektom i izvedbom OUZOR-a u Beogradu Horvat se, iako još uvijek bez akademskog naslova, uspješno uvrstio među vodeće arhitekate naših prostora.¹⁹ Izvedba mu je povjerena temeljem osvojene prve nagrade s natjecaja iz 1929. godine.²⁰ Na nepravilnoj peterokutnoj parceli Horvat je ‘potkovastom’ tlocrtnom osnovom samostojećega četverokutnog objekta uspio riješiti zahtjevan građevinski program koji je obuhvaćao ustanove različitih namjena (Sl. 3).²¹ Zgrada, ili ispravnije rečeno blok, na današnjoj adresi Nemanjine 2 tlocrtnim je gabaritom u cijelosti popunila prostor omeđen prometnicama pa je i samim time predstavljala složenu realizaciju koja se programom i obuhvatom tesko mogla usporediti s drugim javnim zgradama iz tog vreme-

za Vijecnicu na Sušaku. S Planicom ponovno 1930. godine sudjeluje na natjecajima za OUZOR u Mariboru, gdje su nagrađeni jednom prvom nagradom, te za zagrebacke Gradske paviljone, na kojem su osvojili jednu jednakovrijednu petu nagradu. Iste je godine Horvat samostalno sudjelovao i na natjecaju za Bansku palaču u Novom Sadu, a 1930.-1931. godine i na natjecajima za Židovsku bolnicu te za Umjetnički dom u Zagrebu, s kojim je radom ponovno osvojio jednu od pet jednakovrijednih nagrada. U isto vrijeme počelo je i plodno ‘splitsko’ razdoblje Horvatova opusa, obilježeno, među ostalim, i brojnim natjecajnim ili izvannatjecajnim narudžbama za, primjerice, projektiranje i gradnje velikih Banovinskih bolnica u Dalmaciji. [PALADINO, 2011.]

8 PALADINO, 2006.

9 Posljednja, sedma izložba, bila je u cijelosti pripremljena za zagrebacki Umjetnički paviljon u travnju 1935. godine, ali zbog zabrane nije održana. [REBERSKI, 1971: 192]

10 Sudjelovali su u Barceloni 1929. na izložbi „Exposición internacional Barcelona-Arte Yugoslavo”, 1930. u Londonu na izložbi „Exhibition of Yugoslav sculpture and painting”, u Ljubljani na izložbi „Razstava sodobne grafike” itd. [REBERSKI, 1971: 189-192]

11 „Krug arhitekata” iz Zagreba vjerojatno su predstavljali vodeći međuratni hrvatski arhitekti modernog smjera koji su uključivali i pojedine arhitekate ‘zemljase’, a koji su 1931. godine pod istim imenom sudjelovali i na „Prvoj izložbi savremene jugoslovenske arhitekture” u Beogradu. [*** 1953: 282]

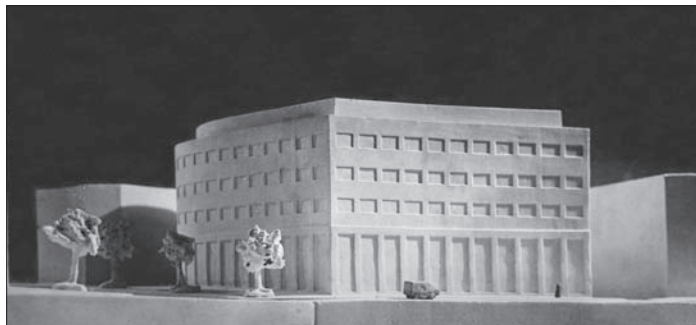
12 Nerijetko se događalo da nekoliko arhitekata izloži projekte s istih natjecaja i često su određeni radovi ponavljani na većem broju izložbi, posebice ako su za pojedine projekte u međuvremenu bili raspisivani uži natjecaji ili su bili realizirani.

13 Ta je godina ostala obilježena i prvim uhicenjem Krste Hegedušica, kojim je započeo ozbiljniji sukob Udruženja s postojećim društveno-političkim režimom. [REBERSKI, 1971: 194-195]

14 REBERSKI, 1971: 194-195

15 U koautorstvu sa S. Planicom Horvat je predstavio i suvremeno osmišljen i uobličeni projekt Pošte, poštanske štedionice i direkcije u Skoplju, za koji su i nagrađeni jednom prvom nagradom. [PLANIC, TOMASEVIC, 1930: 13, 25]

16 Knjigu „Trebalo znati... progres graditeljstva” („Problemi savremene arhitekture”) iz 1932. godine uredio je Stjepan Planić. Suradivalo je devetnaest arhitekata, među kojima i sedmorica ‘zemljasa’: S. Gombos, L. Horvat, D. Ibler, M. Kauzlaric, J. Picman, S. Planić i Z. Strizic. [PLANIC, 1932: 5]

na.²² Urbanistički princip, proistekao iz Horvatova racionalnog promišljanja mikrolokacije sa svih strana omeđene prometnicama, sukladan je s nesto ranije ostvarenim Novinarskim domom arhitekta Brune Bauera u Zagrebu.²³ Uspješnim izmirenjem unutarnjih sadržaja i funkcionalne povezanosti različitih namjena Horvat je naznačio projektantski pomak k funkcionalnom projektiranju novoga

doba. Prizemljem rastvorenim stupovima pravokutnog presjeka i kompaktnim gornjim dijelom, akcentiranim nizovima prozorskih otvora, osmislio je građevinu koja pročeljima nije odavala probleme tlocrtne osnove triju spojenih zgrada različite namjene (Sl. 4.).

Potkraj svibnja 1930. godine izvedbeni su projekti bili odobreni za izgradnju koja je počela 6. listopada 1930., a dovršena 29. rujna 1932. godine.²⁴ Horvat je zbog izvedbe dio 1931. godine proveo u Beogradu, odakle se nakon većih nesuglasica s izvođačem, nezadovoljan suradnjom, vratio u Zagreb. Postojeću je dokumentaciju naposljetku u cijelosti potpisao beogradski arhitekt Petar Gačić koji je brojnim naknadnim nacrtima značajno izmijenio izvorni Horvatov projekt.²⁵ Izvedena je zgrada, s podrumom, suterenom i četiri kata, dovršena ravnom linijom krovišta s izdignutom atikom, a pročelja su otvorima izvedena inverzno onima u Horvatovoj projektnoj dokumentaciji. Gornji je dio gabarita rastvoren plitkim pilonima, dok su prizemlje i prvi kat postali zatvoreniji. Zbog izvedenih preinaka nepovratno se izgubila oblikovna pročišćenost natječajnog rada, a izvanjska oblikovnost izvedene građevine naposljetku predstavlja još jedan od primjera monumentalnog neoklasicizma, znakovitog za kasne dvadesete godine prošlog stoljeća.²⁶ Arhitektonski je sklop već 1946. godine adaptiran za potrebe bolnice, a u toj je funkciji i danas (Sl. 5.).²⁷

Istodobno ostvarenju tog projekta Horvat je 1931. godine u Beogradu aktivno sudjelovao i kao izlagač na „Prvoj izložbi savremene jugoslovenske arhitekture” u Paviljonu „Cvijeta Zuzoric” na Kalemegdanu, na kojoj je izložio natječajni projekt Banske palače u Novom Sadu.²⁸ Tom prvom jugoslavenskom izložbom arhitektonskih radova beogradska je „Grupa arhitekata modernog pravca”, u suradnji s „Klubom arhitekata” iz Ljubljane i „Krugom arhitekata” iz Zagreba, nastojala propagirati savremenu arhitekturu i tako je približiti društvu.²⁹ Horvatov je novosadski projekt javne namjene kao takav bio prepoznat. Prilikom Šeste izložbe „Zemlje” Horvat je 1935. godine u beogradskom Umjetničkom paviljo-

Sl. 4. FOTOGRAFIJA NATJEČAJNE MAKETE OUZOR-A U BEOGRADU, 1929.

FIG. 4. DISTRICT OFFICE OF WORKERS' INSURANCE BUILDING IN BELGRADE, COMPETITION SCALE MODEL, PHOTOGRAPH, 1929

Sl. 5. FOTOGRAFIJA OUZOR-A U BEOGRADU, 1934.

FIG. 5. DISTRICT OFFICE OF WORKERS' INSURANCE BUILDING, PHOTOGRAPH, 1934

17 PLANIC, 1932: 48-49, 60-61, 94

18 PALADINO, 2011: 328-331

19 Uz Horvatov je projekt i Ibler također predstavio naknadno realizirane projekte SUZOR-a u Skoplju i u Mostaru. [*** 1931: bb]

20 *** 1991: 68

21 Parcela je bila omeđena Wilsonovim trgom, Nemanjinom, Stanićnom, Novoprošecenom i Spojnom ulicom.

22 Na gradilištu površine 2410 m² tlocrtna je površina prizemlja obuhvacala 1909,20 m², s unutrašnjim dvorištem bloka od 471 m². Ukupna je vrijednost investicije bila predviđena s četrnaest milijuna dinara, a to je bilo značajno međuratno izdvajanje. [Dokumentacija je pohranjena u Istorijskom arhivu Beograda, IAB, OGB, GO, TD, fasc: XX-6a-1930]

23 *** 1995: 30

24 Za projekte je izdana građevinska dozvola broj 2346. od 21.5.1930. godine u Beogradu, s promjedbenim nacrtima od 22.5.1931. i 17.9.1932. godine, prema kojima je naposljetku izdana i uporabna dozvola broj 7633. od 15.10.1932. godine. [IAB, OGB, GO, TD, fasc: XX-6a-1930]

25 IAB, OGB, GO, TD, fasc: XX-6a-1930, Fascikla arhitekta Petra Gačića za Plan zgrade OUZOR-a u Beogradu

26 *** 1991: 68

27 „Bolnica za vaskularna obolenja mozga Sveti Sava”

28 Na natječaju iz 1930. godine za sjedište Dunavske banovine u Novom Sadu Horvatov rad nije bio među nagrađenima, vjerojatno je bio jedan od otkupljenih, ali je bio prepoznat kao savremeno projektantsko rješenje, izlagano u svim značajnim publikacijama i na izložbama. Izgradnja je naposljetku bila dodijeljena srpskom arhitektu Dragiši Brašovnu, čije rješenje u 'uglovnom' polukružnom dijelu građevine s ulaznim dijelovima i krovnim vijencem neupitno podsjeća na hvaljeno Horvatovo natječajno rješenje. [MAKSIMOVIC, 1931.a: bb i PALADINO, 2011: 63-64, 333-335]

29 Avangardnu beogradsku „Grupu arhitekata modernog pravca”, koja je djelovala od 1928. do 1934. godine, utemeljili su arhitekti Dušan Babić, Jan Dubovy, Branislav Kojić i Milan Zloković. Grupa je tijekom šestogodišnjeg djelovanja organizirala značajne beogradske arhitektonske izložbe na kojima su sudjelovali i „Krug arhitekata” iz Zagreba te „Klub arhitekata” iz Ljubljane koji su, vjerojatno ispravno, pretpostavljamo, predstavljali članovi istomenoga ljubljanskog strukovnog udruženja. [BLAGOJEVIC, 2003.; *** 1953: 282]

nu „Cvijeta Zuzoric“ izložio i jedno splitsko stambeno ostvarenje.³⁰

Tih je godina nastalo još nekoliko Horvatovih projekata javne namjene za Beograd koje valja navesti. Koautorski rad sa Stjepanom Planićem na natječaju iz 1933. godine za zgradu Državne štamparije u Beogradu Horvat je izložio 1934. godine u Zagrebu na Petoj izložbi udruženja „Zemlja“, premda je za isti natječaj izradio i samostalan, neizlagani projekt.³¹ Za središnji je dio Beograda 1939. godine projektirao i peterokatnu uglovnu zgradu Penzionog zavoda, s uredskim, upravnim i društvenim prostorijama te velikim brojem stanova, koja je ostala neostvarena.³²

Razdoblje Drugoga svjetskog rata Horvat je proveo u Zagrebu, uz znatno smanjene projektantske aktivnosti, premda je nastavio uspješno sudjelovati na malobrojnim raspisanim natječajima. Premda već u prvim poratnim godinama maksimalno angažiran na brojnim kapitalnim industrijskim projektima diljem zemlje, Horvat je nastavio sudjelovati i na sve brojnijim arhitektonskim i urbanističkim natječajima u zemlji. Ti su natječaj, uz one najčešće stambenih namjena, bili raspisivani i za različite javne sadržaje – od društvenih i kulturnih kao ‘općedruštveno značajnih’ pa do građevina od političke važnosti. Ovim posljednjima, poput državnih ili republičkih sjedišta Vlade ili Komunističke partije Jugoslavije, posvećujemo se potanje i ovim radom.

PRVI VELIKI PORATNI BEOGRADSKI NATJEČAJI

FIRST MAJOR POST-WAR COMPETITIONS IN BELGRADE

Teznja za centralizacijom moći tadašnje FNRJ u prvome poratnom desetljeću iskazivala se ostvarenjem novoga upravno-političkog središta, predviđenog u novome dijelu Beograda. Na potpuno neizgrađenom zemljištu nastajao je novi grad kojim se Beograd trebao spojiti s Novim Zemunom. Fazno planiran velik broj građevinskih pothvata na području današnjega Novog Beograda trebalo je, uz snažnu potporu političkog rukovodstva države, ostvariti unutar zacrtanih petogodišnjih planova. Krajnja složenost zadatka podrazumijevala je usklađenu suradnju velikog broja sudionika, a posebno urbanista i arhitekata.³³ Promatrano iz današnje perspektive, najznačajnije gradnje u Novom Beogradu započete su u svibnju 1947. godine raspisima arhitektonsko-urbanističkih natječaja za izradu idejnih skica zgrada Predsjedništva vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije, CK KPJ, te natječaja za reprezentativni hotel. Na njima su arhitekti APZ dospjeli

u sam vrh, pri čemu se Horvat našao među nagrađenim arhitektima natječaja za zgradu CK KPJ i za reprezentativni hotel.

Ljiljana Blagojević u knjizi *Novi Beograd: osporeni modernizam* detaljno je razložila društveno-političke, socio-ekonomske i gospodarske uvjete razvoja novoga grada na lijevoj obali Save.³⁴ Tim su natječajima sudionici automatski bili pozvani i na izradu idejnih urbanističkih planova Novog Beograda koji je kao novi prostor trebao ‘udomiti’ predviđene monumentalne građevine, ali i brojne planirane društvene, kulturne i javne sadržaje.³⁵ Zbog nedostatke definiranosti programa i uvjeta natječaja, za taj urbanistički segment – prema mišljenju ocjenjivačkih sudova – nije se dobilo nijedno zadovoljavajuće rješenje i kao jedina korist pokazalo se da su se njime ipak približno definirale smjestajne pozicije triju najznačajnijih novobeogradskih zdanja. Nakon usuglašavanja o osnovnome urbanističkom planu 1948. godine osnovan je Savjet za izgradnju Novog Beograda u kojem su izradene najznačajnije studije u sklopu generalnog plana Beograda.³⁶ U zemlji koja je još uvijek sanirala ratne rane arhitekti su prvi put imali prigodu projektiranja i gradnje reprezentativnih građevina i sklopova. Najveći problem prostora Novog Beograda projektantima je naposljetku, uz visok vodostaj rijeke, predstavljalo temeljenje građevina.³⁷ Zbog slabe nosivosti i sastava tla, a nakon pomnijih geomehaničkih i statičkih istraživanja, konstrukcije su redom bile temeljene „Franki“ pilotima.³⁸

Valja naglasiti činjenicu da je raspisom ovih istodobnih velikih natječaja bila uvjetovana

30 *** 1935: bb

31 Na istoj je izložbi sudjelovao i Drago Ibler predstavljajući projekt s istog natječaja, na koji je pristiglo 80 radova. Prvu je nagradu dobio D. Brašovan, drugu G. Kiverov, J. Korka i Đ. Krekić, treću D. Gudović i D. Leko. Sedam radova je otkupljeno. [*** 1933: 5]

32 Prema dokumentaciji Istarskog arhiva u Beogradu zgrada Penzionog zavoda za službenike na krizanju Ulica Miloša Velikog i Kraljice Natalije u Beogradu sagrađena je 1940. godine prema projektu arhitekata Marijana Ivčića i Ratomira Bogojevića. [MANEVIĆ, 2008: 38]

33 Razvoj i širenje Beograda na lijevoj obali Save razmatrani su već prvim studijama 1946. godine koje je izradio Urbanistički institut Ministarstva građevina NR Srbije. [VRBANIĆ, 1951: 118-134]

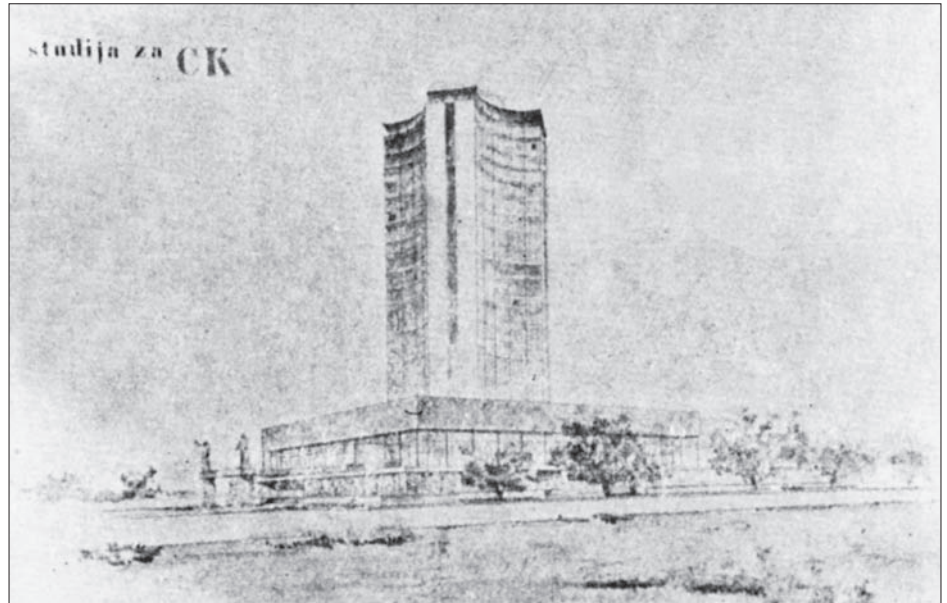
34 Podijelivši knjigu na pet logično povezanih poglavlja: *Reprezentacija, Konceptualizacija, Materijalizacija, Kritika i Ideologija*, autorica nas kronološki provodi kroz polustoljetno razdoblje idejnog rađanja, planiranja, projektiranja, ostvarenja te naposljetku valorizacije Novog Beograda. Horvatova je aktivnost u knjizi obrađena u poglavljima *Konceptualizacija* i *Materijalizacija* gdje je, među ostalim, detaljno obrađeno i razdoblje velikih novobeogradskih natječaja, kojima ćemo se podrobno pozabaviti i našim radom. [BLAGOJEVIĆ, 2007: 56-118]

35 Projektirali su se sadržaji poput ministarstava, instituta, muzeja, kazališta, knjižnice, opere i hotela, a uz raspis je natječaja bila priložena i regulacijska skica Novog Beograda načinjena u Urbanističkom zavodu Srbije. [SEISEL, 1947: 18-22]

razrada arhitektonskih projekata upravo od prvonagrađenih autora, čime im se jamčilo i sudjelovanje u izvedbi.³⁹

• **Natječajni projekt za zgradu Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije, CK KPJ, u Novom Beogradu, 1947.**⁴⁰ – Na natječaju za zgradu CK KPJ prva nagrada nije dodijeljena, a podijeljene su tri druge i pet trećih nagrada, te deset otkupa. Između pet trećih nagrada jednu su osvojili: Antun Ulrich, Dragica Perak, Vladimir Potočnjak, Zlatko Neumann i Branko Vasiljević, a drugu Lavo-slav Horvat, Mladen Kauzlaric, Josip Seissel i Ninko Sinković – odreda projektanti APZ-a.⁴¹ Nazalost, od rada Horvata i suradnika očuvan je jedino dio natječajne dokumentacije poznat iz davnih napisa arhitekata Nevena Segvića ili Tomislava Odaka, koji su se često osvrtnali na te beogradske natječaje.⁴² Tim je člancima prikazana istovjetna 'studija za CK', perspektivni prikaz visoke soliterne građevine trokake tlocrtne osnove položene na širi postament niže jednokatne građevine (Sl. 6.).

Zanimljivo je da je većina natječajnih radova konceptijski slično predviđala rješenje građevine sa soliternom vertikalom, pri čemu je zatvoreniji viši betonski volumen izranjao iz niže i rastvorenije baze, ali su razlike u oblikovnom pristupu pojedinih projektnih timova bile više negoli očite. Drugonagrađeni rad arhitekata Nevena Segvića, Drage Galica i Branka Bona s umjetnicima Antunom Augustinčićem i Franom Šimunovićem, premda mu je bila priložena i, po ocjenjivačkom sudu, prihvatljivija pročišćena varijanta, odiše povijesnim oblikovnim refleksijama arkada i ka-

SL. 6. PERSPEKTIVNI PRIKAZ PROJEKTA ZA ZGRADU CK KPJ U NOVOM BEOGRADU, 1947.

FIG. 6. CENTRAL COMMITTEE BUILDING IN NEW BELGRADE, PERSPECTIVE, 1947

rijatida. Izvannatječajno otkupljeni rad Rikarda Marasovića ili rad Ivana Vitića eklektičkom su se oblikovnošću i gabaritnim kompozicijama također ubrojili među neoklasicistički uoblicene projektne prijedloge.

Projekt Horvata i suradnika Ljiljana Blagojević svrstala je među „rješenja koja se ističu suvremenosti pristupa i jasnim modernističkim strategijama rješenja visokog objekta”, pri čemu visoku, elegantnu ‘kulu’ ostakljenih pročelja ubraja među „beskompromisno modernističke suvremene koncepcije”.⁴³ Premda o tlocrtnom razmještanju natječajnog rada možemo samo nagađati, prijedlog Horvata i suradnika pripada među one rjeđe radove koji su se arhitektonskom pročišćenošću betonskih i ostakljenih volumena neprijeporno izdvojili od većine drugih, izrazito monumentalnih rješenja.⁴⁴

• **Natječajni projekt za zgradu Predsjedništva vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije u Novom Beogradu, 1947.**⁴⁵ – Premda su podastri i cjelovito rješenje zadanog prostora u Novom Beogradu s brojnim predviđenim ustanovama i sadržajima, Horvat s timom kolega iz Zemaljskoga projekt-nog zavoda NR Hrvatske nije bio nagrađen za kompleksno osmišljenu idejnu skicu zgrade Predsjedništva vlade FNRJ. Jezgovitost sklopa s visinski naglašenim središnjim dijelom, iskazana na projektu za zgradu CK KPJ, ovdje se horizontalno raščlanila na veći broj skladno proporcioniranih volumena, mirmijih u liniji i obradi, te ukazuje na raznolikost projektantskih pristupa u rješavanju različitih urbanističko-arhitektonskih zadataka za isto područje. Razlog više zbog kojeg valja istaknuti taj nenagrađeni ‘corbusierovski’ projekt Horvata i kolega jest taj što je njegovo arhi-

³⁶ Taj je opsezan posao bio dodijeljen Urbanističkom zavodu Beograda, unutar kojeg je bila osnovana grupa za Novi Beograd pod vodstvom arhitekta Nikole Dobrovića, s arhitektom Miloradom Macurom kao projektantom. [VRBANIC, 1951: 118]

³⁷ Sukladno brojnim studijama, naposljetku je usvojeno rješenje kojim se najniža kota nasutog terena planirala neznatno iznad najviše vodostajne kote rijeka kako bi se neznatnim padovima odvodnjavanja riješili problemi eventualnih prelijeva. [Usmeni iskaz arhitekta Ive Bartolice autorici.]

³⁸ Tehnologija izvođenja „Franki” pilota, kao duboko nabijenih temelja kod kojih je dužina bitno veća od njihova poprečnog presjeka, podrazumijeva da se pri izvedbi zabijena cijev za ugradnju betona naknadno vadi, a ugrađeni se materijal nabija batom s površine.

³⁹ BLAGOJEVIĆ, 2007: 89

⁴⁰ PALADINO, 2011: 148-149 i 537-538

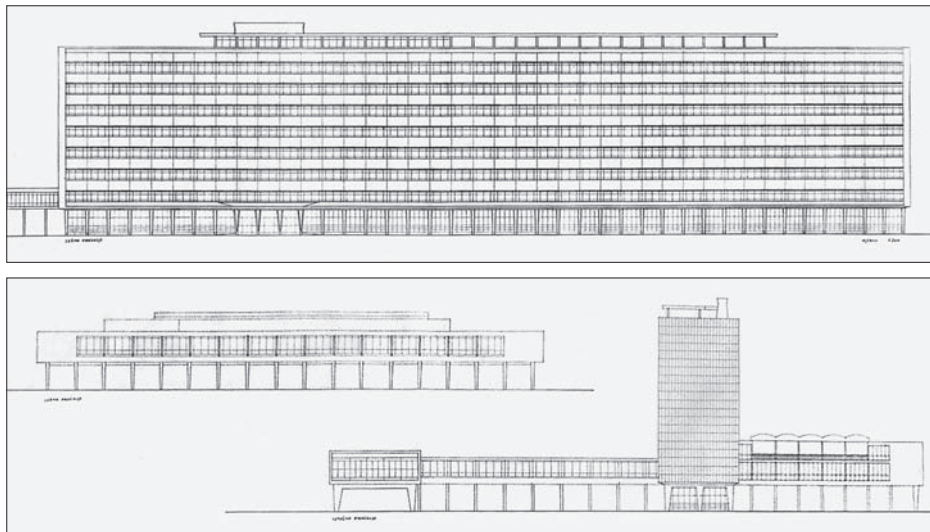
⁴¹ *** 1947.a: 60; VENTURINI, 1982: 21-26

⁴² ŠEGVIĆ, 1950: 33; ODAK, 1986: 36

⁴³ Od ostalih nagrađenih radova sličnoga projektantskog pristupa Blagojević je posebno izdvojila otkupljeni rad Vladimira Turine, Drage Boltara i Radovana Nikšića, te projekt Ratomira Bogojevića i tima koji su osvojili četvrtu treću nagradu. [Iz poglavlja „Konceptualizacija: Novi Beograd – glavni grad, 1946.-1948.”, BLAGOJEVIĆ, 2007: 100]

⁴⁴ BLAGOJEVIĆ, 2007: 56-118

⁴⁵ PALADINO, 2011: 149-151 i 535-536

SL. 7. JUŽNO PROČELJE PROJEKTA PREDSEDNIŠTVA VLADE U NOVOM BEOGRADU, 1947.

FIG. 7. GOVERNMENT PRESIDENCY BUILDING IN NEW BELGRADE, SOUTH-FACING FACADE, 1947

SL. 8. DIO JUŽNOG I ISTOČNO PROČELJE PROJEKTA PREDSEDNIŠTVA VLADE U NOVOM BEOGRADU, 1947.

FIG. 8. GOVERNMENT PRESIDENCY BUILDING IN NEW BELGRADE, PART OF THE SOUTH-FACING FACADE AND THE EAST-FACING FACADE, 1947

tektonsko oblikovanje naposljetku utjecalo i na konačnu oblikovnost treće bitne građevine – velikog hotela na istom području (Sl. 7.).⁴⁶

Razvedeni sklop Predsjedništva u osnovi tvore dva arhitektonska volumena, od kojih su izduženi, sedmerokatni kvadar s krovnom terasom činili uredi, a razvedeni je ‘pacijski’ dio uključivao prostrane dvorane i prijamne prostore predsjedništva i vijećnica, poput glazbene dvorane s galerijom, salona, vijećnice s kabinetima, svečane dvorane s predvorjem i prostorije za sjednice. Skeletno, oslobođeno prizemlje i sasvim zatvorena pobocja visokog volumena, kontinuirani nizovi prozora te krovne terase sa stupovljem pod lebdecim armiranobetonskim pločama – projektantska su asocijacija na osnovne teorijske arhitektonske principe Le Corbusiera (Sl. 8.).

• **Natječajni projekt za reprezentativni hotel u Novom Beogradu, 1947.**⁴⁷ – Natječajnim je radom za zgradu Predsjedništva vlade razjašnjena i lokacija reprezentativnog hotela u Beogradu, koji su Lavoslav Horvat, Mladen Kauzlaric i Kazimir Ostrogovic istodobno projektirali za drugi natječaj te na njemu osvojili prvu nagradu (Sl. 10.).⁴⁸ Odabrana lokacija prvonagrađenog rješenja hotela nalazila se znatno sjevernije od one obalne, naposljetku odabrane za izvedbu.⁴⁹

Projekt reprezentativnog hotela, duljine 140 i širine 30 metara, uključivao je pedeset dvosobnih apartmana te pedeset dvoposteljnih i stotinu jednoposteljnih soba s posebnim sanitarnim čvorom po svakoj jedinici. Hotel je bio projektiran za smještaj najuglednijih gostiju, a u prvo je vrijeme trebao poslužiti i za privremeni smještaj dijela dužnosnika centralnih ministarstava.⁵⁰ Osnovni gradbeni elementi jasno su grupirani, ali i diferencirani, pa su hotelski trakt s krovnom terasom, predvorje, restoran i dvorana za bankete kon-

struktivno i funkcijski povezani, ali i prikladno odijeljeni od gospodarskih i uslužnih prostora (Sl. 9.). Ostvarena je povezanost svih gostinjskih prostora, ali su se pojedini prostori, poput dvorane za bankete, mogli i potpuno izdvojiti. Smještaj posluge, predviđen u zasebnom gabaritu, podzemnom je vezom osiguravao uslužnu liniju, dok je središnji restoranski sklop planiran između ulaznoga i dvoranskoga gabarita. Nad središnjim, ozelenjenim dijelom atrija projektirano je krovno ostakljenje koje se prema potrebi moglo uklanjati za ljetnih mjeseci.

Ukupna je planirana površina bila 9250 m², a poradi izrazito visoke razine podzemnih voda glavninu je hotela trebalo projektirati izdignutu od tla i bez podrumskih sadržaja, a to je u natječajnom radu riješeno oslobođenim skeletnim sustavom prizemlja.⁵¹ Reprezentativnu pojavnost u zelenilu planirane modernističke hotelske arhitekture obilježavala je ‘olakšana’ forma, rastvorena nizovima lođa, tendi i obilato ostakljenih soba. Smještajni kapacitet predviđao je od 250 do 300 postelja, ali i brojne drustvene prostorije, banketni prostor za prijame 500 osoba te ekskluzivan restoranski dio.⁵² Pri odabiru lokacije projektanti su svojevrijem birali obalni ili kopneni položaj gradnje, a lokacija uz željezničku postaju u Zemunu uskoro je određena ldejnim planom Novog Beograda Nikole Dobrovića iz 1948. godine, kada je započeta i izgradnja hotela.⁵³

• **Hotel „Jugoslavija” u Novom Beogradu, 1948.-1951./1956.-1967.**⁵⁴ – U vrijeme natječaja za hotel nisu postojali regulacijski planovi novobeogradskog prostora ni detaljan pro-

⁴⁶ Neupitna je sličnost neostvarenog projekta za zgradu Predsjedništva s izvedbenom varijantom reprezentativnog hotela, koji je na dunavskoj obali konstrukcijski bio i ostvaren nakon desetak godina. Samo se zahvaljujući detaljnim tlocrtnim legendama natječajnoga rada za zgradu Predsjedništva uspjelo i odijeliti ta dva projekta. [Osobna ostavština L. Horvata u Hrvatskom muzeju arhitekture Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, HMA-HAZU-LH]

⁴⁷ PALADINO, 2011: 151-154 i 539-541

⁴⁸ Ocjenjivački su sud činili: D. Grabrijan, V. Ribnikar, B. Stojanovic, S. Planic, M. Pantovic, M. Minic, S. Ruskovic i D. Momcilovic. Prva nagrada od 130.000 dinara dodijeljena je radu pod geslom „234”, Zemaljskoga projektznog zavoda NR Hrvatske; dvije druge nagrade, u iznosima od po 70.000 dinara, radu pod geslom „77777” Projektantskog zavoda NR Srbije i radu pod geslom „Hotel” Tehnickog fakulteta Ljubljana; dvije treće nagrade, u iznosu od 40.000 dinara, radovima pod geslom „H”, Projektznog zavoda NR Slovenije i radu pod geslom „13072”, Projektantskog zavoda NR Srbije, uz četiri otkupa radova pod geslima: „73273”; „123456”; „201246” i „67795”. [*** 1947.a: 60]

⁴⁹ Arhitektonski je tim hotel planirao blizu zgrade Predsjedništva, a između Arheoloskog i Gradskog muzeja, te bočno od glavne prometnice i radiocentra nasuprot njoj, kako su ih urbanistički osmislili. [HMA-HAZU-LH]

⁵⁰ Konačni pak smještaj svih vladinih službenika bio je planiran u novim vladinim sklopovima koje je trebalo uspo- redno graditi u novome dijelu Beograda. [*** 1947.b: 24]

⁵¹ *** 1947.b: 23-25; MOMCILOVIC, 1947: 25-26

gram građevine pa je, u skladu s izgradnjom planiranih građevina CK i Predsjedništva, došlo i do značajnijih izmjena pri izvedbi hotela. Po izmjeni lokacije i programa isprojektiran je i izgrađen hotel površine 45.000 m², na današnjoj adresi Bulevar Nikole Tesle 3, prema drukčijem projektu, koji je Horvat počeo ostvarivati 1948. godine.⁵⁵

Prema riječima arhitekta Ive Bartolića, autora prvonagrađenoga natječajnog rada s vremenom su se pri razradi pridružili i APZ-ovi arhitekti Rikard Marasović i Vlado Potočnjak, a na izvedbenim je projektima i sam Bartolić predano surađivao na početku projektantske karijere. Bartolić opisuje sedmerokatnu građevinu izvedenu u četiri dilatacije, kojima se prevladao problem izrazitog slijeganja tla, koja je naposljetku izvedena s pratećim nižim dijelovima uslužne i tehničke namjene te garažom (Sl. 1.). Planirano je da se po potpunom 'sjedanju' konstrukcije visinske razlike među pojedinim dilatacijama riješe naknadnom ugradnjom kaskada ili stubišta uzduž hodnika građevine. Velikim naporima omladinskih radnih akcija temeljenje je ostvareno naliježanjem na pilote duboke 10 do 15 metara, a cijeli je konstruktivni sustav projektirao i nadzirao inženjer Ferdo Keller.⁵⁶ Konačno je definiran izduljeni volumen koji je uključivao visoko smještajno hotelsko krilo s nižim pridodanim krilom prema rječnoj obali te s aneksima pratećih sadržaja (Sl. 11.).

Poradi državne krize 1949. godine i obustavljanja gradnje Novog Beograda zaustavljena je i gradnja velikoga hotela, koji je ipak sredinom 1951. godine svojom armiranobetonskom skeletnom konstrukcijom bio pod kro-

52 MOMČILOVIĆ, 1947: 25-26

53 Plan regulacije Novog Beograda već je 1941. godine izradio i arhitekt Dragisa Brašovan, ali koji nije sudjelovao u poslijeratnim debatama i planiranjima toga predjela. Začetak je poslijeratnog planiranja modernoga grada Novog Beograda određen *Idejnim planom namjene površina Beograda*, kao dijelom studija o urbanističkim problemima Beograda, arhitekta Nikole Dobrovića iz 1946. godine. [BLAGOJEVIĆ, 2007: 53, 58, 142]

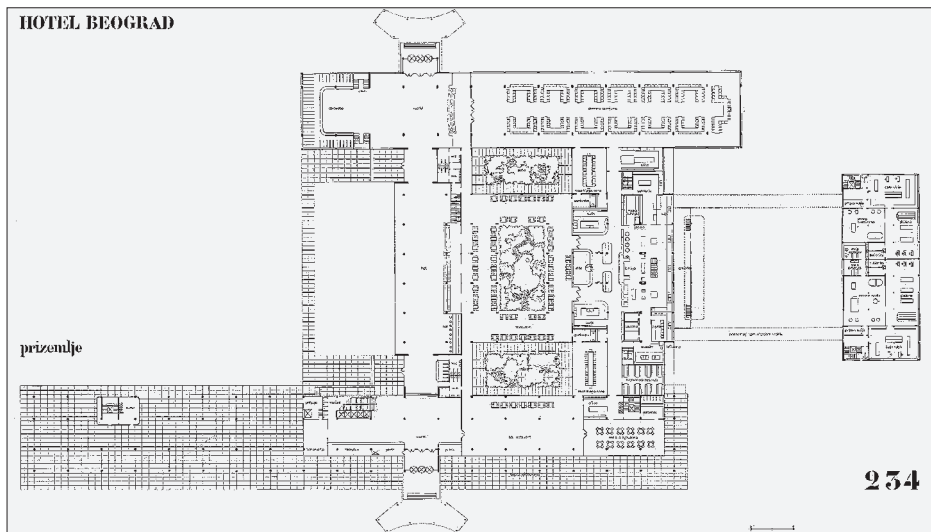
54 PALADINO, 2011: 151-160 i 663-665

55 Nakon suradnje s najistaknutijim projektantima APZ-a na prvom, nagrađenom idejnom projektu, Horvat je naposljetku kao glavni projektant s grupom suradnika razradio još dvije varijante glavnog, ali i izvedbenu inačicu projekta prema potpuno novom programu. To potvrđuju i arhitekt Ivo Bartolić, ali i Horvatova dokumentacija pohranjena kod arhitekta Ivana Piteše, iz koje je također vidljivo da je do izvedbe hotela načinjeno nekoliko varijanti projekta. [*** 1974: 20]

56 U rješavanju problematičnih točaka zahtjevnoga konstruktivnog sustava, temeljenog na pijesku bez čvrstoga tla, projektom je timu bio konzultant i jedan, danas, nažalost, nepoznat, nizozemski arhitekt. [Usmeni iskaz arhitekta Ive Bartolića autorici.]

57 IAB, OGB, GO, TD, fond: Skupština grada Beograda, kut: 233, fasc: 138-1a-1961, Hotel Novi Beograd

58 IAB, OGB, GO, TD, fond: Skupština grada Beograda, kut: 233, fasc: 138-1a-1961, Hotel Novi Beograd

vom. No, nedostatak novčanih sredstava prouzročio je zastoj izgradnje koja je nastavljena tek 1956. godine ponovnim usvajanjem programa hotela, djelomično dovršenog prema ranijem Generalnom urbanističkom planu Novog Beograda. Odobrenjem novoga investicijskog programa za dovršenje hotela s kraja 1958. godine i odobrenjem glavnog projekta sljedeće je godine započelo dovršavanje Horvatova projekta, zaključenog tek krajem šezdesetih godina.⁵⁷ Prema novomu programu načinjena je nova projektna dokumentacija, idejni, glavni te, naposljetku, i izvedbeni projekt, kojim se povećao smještajni kapacitet na fleksibilne brojke između 900 i 1100 postelja. Broj soba povećavao se na račun prvotno predviđenih stanova posluge u aneksiranom dijelu, ali i na račun nekih reprezentativnih prostora, kavana na krovnoj terasi ili katnih halova.⁵⁸

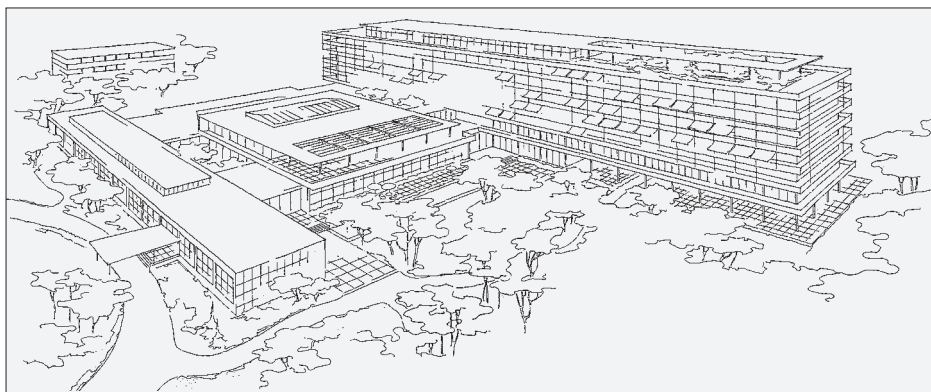
Vanjske podne plohe hotela u prohodnom su dijelu obložene teracom u pijesku, prozori i vrata izvedeni su u stolariji, a u dijelu velikih otvora niskog krila djelomično i u aluminiju. Volumenski je okvir, oko uglavnom ožbukanih

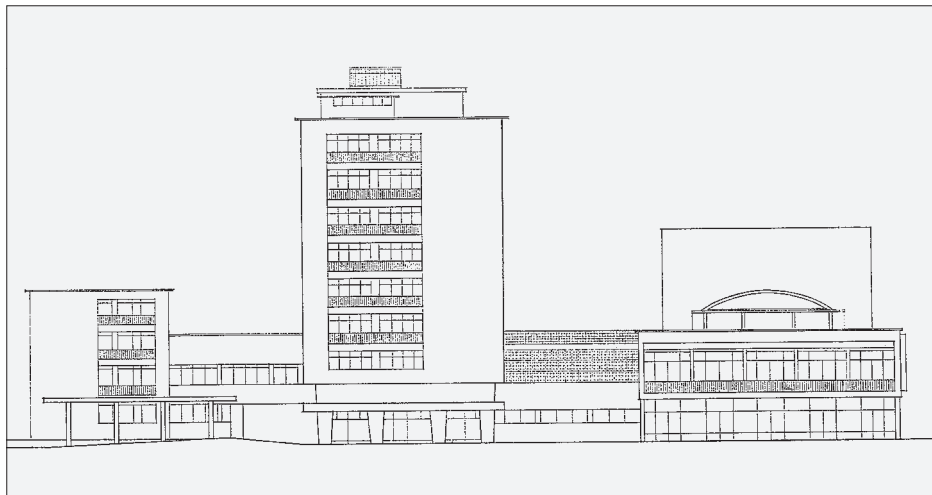
SL. 9. TLOCRT PRIZEMLJA NATJEČAJNOG RADA ZA HOTEL U NOVOM BEOGRADU, 1947.

FIG. 9. HOTEL IN NEW BELGRADE, COMPETITION ENTRY, GROUND-FLOOR PLAN, 1947

SL. 10. PERSPEKTIVNI PRIKAZ NATJEČAJNOG RADA ZA HOTEL U NOVOM BEOGRADU, 1947.

FIG. 10. HOTEL IN NEW BELGRADE, COMPETITION ENTRY, PERSPECTIVE, 1947

SL. 11. JUŽNO PROČELJE GLAVNOGA PROJEKTA HOTELA „JUGOSLAVIJA”, 1956.

FIG. 11. "JUGOSLAVIJA" HOTEL, SOUTH-FACING FACADE, MAIN DESIGN, 1956

SL. 12. FOTOGRAFIJA HOTELA „JUGOSLAVIJA”, 1970-IH

FIG. 12. "JUGOSLAVIJA" HOTEL, PHOTOGRAPH, 1970S

SL. 13. FOTOGRAFIJA DIJELA ZAPADNOG PROČELJA S ULAZOM U HOTEL „JUGOSLAVIJA”, 1980-IH

FIG. 13. "JUGOSLAVIJA" HOTEL, PART OF THE WEST-FACING FACADE WITH THE ENTRANCE, PHOTOGRAPH, 1980S

i ostakljenih pročelja, obložen svijetlim kamenom. Na obalnome su se pročelju prizemne obloge razigravale u kontrastnim uzorcima i bojama, od boje zada do crne boje, kojom su bili naglašeni i stupovi konstrukcije (Sl. 12.). Podovi su interijera oblagani mramorom, servisni dijelovi keramikom, teracom ili cementnom glazurom, zidovi su reprezentativnih prostora većinom obrađivani skupocjenim tapetama, drvom ili mramorom, a sobe i komunikacije oblagane su barsunom, najraskošnijom tkaninom toga vremena.⁵⁹ Interijeri su naposljetku dovršeni i prema projektima beogradskih arhitekata, a u vrijeme otvaranja 1969. godine hotel „Jugoslavija” bio je najveći i najmoderniji hotel u SFRJ (Sl. 13.).⁶⁰

ZNAČAJNI BEOGRADSKI PROJEKTI I OSTVARENJA 1950-IH GODINA

IMPORTANT PROJECTS AND REALIZATIONS IN THE 1950S IN BELGRADE

U povodu stopedesete godišnjice Prvoga srpskog ustanka 1954. godine odlučeno je da se u spomen ustanku izgradi Spomen-biblioteka Srbije, današnja Narodna biblioteka Srbije. Ugao Ulice kneza Miloša i „Bulevara Fransea Deperea” bio je određen kao prvotna lokacija pa je raspisan natječaj na kojem je sudjelovao i Horvat.⁶¹ Tijekom 1950-ih godina Horvat je izradio i natječajni projekt za „Željezničarsku skolu u Beogradu”.⁶² Pedesete godine ipak najsnažnije obilježava velik natječaj za Saveznu industrijsku komoru na beogradskim Terazijama, na kojem je Horvat odnio prvu nagradu, a ubrzo potom i ostvario svoju najveću poratnu poslovnu građevinu.

• **Savezna industrijska komora (robna kuća) na Terazijama, 1954.-1958.**⁶³ – Horvatova zgrada Savezne industrijske komore na beogradskim Terazijama predstavlja zanimljivost kojoj unutar opsežne poratne jugoslavenske

javne arhitekture valja pridati posebnu pozornost. Položajem, veličinom i oblikovnošću ta je građevina, danas na adresi Terazije 15-23, odredila smjernice daljnjeg oblikovanja i izgradnje Terazija kao beogradskog središta (Sl. 15.).⁶⁴

Usporedno intenzivnoj izgradnji Novog Beograda kao sekundarnog centra i Terazije su, kao čvorište gradskih aktivnosti, u poracu mijenjale izgled, premda su prve opsežne studije za taj prostor bile izrađene još krajem 1920-ih godina.⁶⁵ Prvotna stambena namjena prostora s vremenom je izmijenjena u korist javne, s građevinama koje su postupno izmijenile prostor. Istaknutim položajem Terazije su do konačnoga urbanističko-arhitektonskog definiranja preživjele brojne studije i projekte, ali su ipak nedovršene dočekale pedesete godine prošloga stoljeća. Za Horvata je u to doba bila presudna odluka o cjelovitoj rekonstrukciji i dogradnji bloka između Terazija i tadašnjih ulica Bulevara Crvene armije, Decanske, Staljingradske i Kolarceve ulice.⁶⁶ Upravo na tome prostoru Horvat je, po osvajanju prve nagrade na natječaju iz 1954. godine, započeo gradnju zgrade Savezne industrijske komore (SIK).⁶⁷ Istovremeno tom natječaju Horvat je izradio i projekt za beogradsko sjedište Državnoga osiguravateljskog zavoda, DOZ, koji je ostao neostvaren.⁶⁸

Prema riječima Desanke Govekar, dugi je pročeljni plašt zgrade SIK, izveden u blagom radijusu od 365 metara, dugo bio istican i hvaljen kao uspješno rješenje.⁶⁹ Umireni gornji dio građevine, položen na kolonadu ovalnog stupovlja prizemlja, utjecao je i na izgradnju okolnih zgrada. Konkavnom linijom pročelja ta je prva velika i značajna građevina zacrtala daljnju liniju oblikovanja prostora, a njezinim je smještanjem zatvorena tadašnja Nušićeva

⁵⁹ Historijat projektiranja i gradnje hotela u Novom Beogradu [IAB, OGB, GO, TD, fond: Skupština grada Beograda, kut: 233, fasc: 138-1a-1961, Hotel Novi Beograd]

⁶⁰ Unutarnje su uređenje projektirali i arhitekti Ivan Antić, Mirko Jovanović i Milorad Pantović. [BLAGOJEVIĆ, 2007: 142]

⁶¹ Naknadno je za knjižnicu odabrana povoljnija lokacija, na svetosavskoj zaravni, za koju je idejni projekt 1961. i 1962. godine izradio arhitekt Ivo Kurtović. [PALADINO, 2011: 623-624]

⁶² Vjerojatno je riječ o natječajnom radu za današnju „Višu železničku skolu” u Beogradu, izgrađenu 1957. godine u Ulici Zdravka Čelara, sto je sukladno i Horvatovoj situaciji iz, naposljetku, neostvarenoga natječajnog rada. [PALADINO, 2011: 738-739]

⁶³ PALADINO, 2011: 165-172 i 640-642

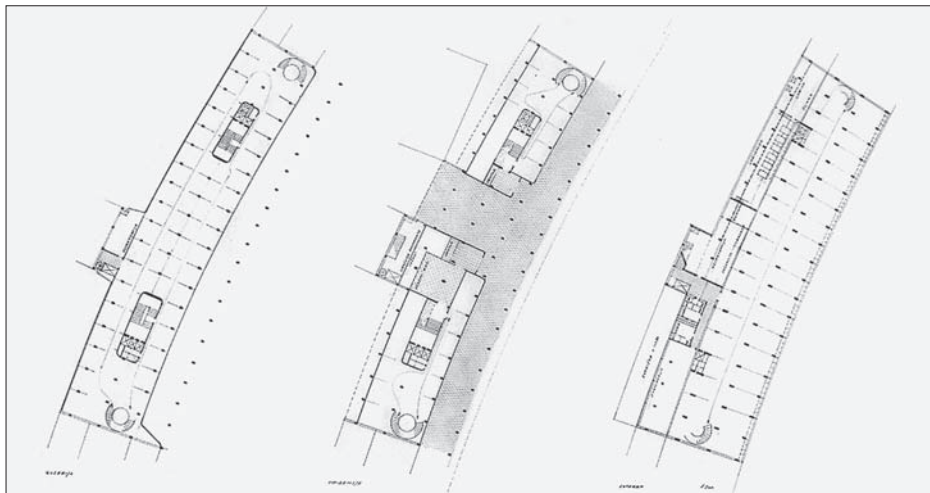
⁶⁴ Od recentne srbijanske literature kojom se obrađuje prostorni razvoj Terazija, ali i izgradnja Horvatove beogradske Savezne industrijske komore na Terazijama, valja izdvojiti knjigu Tijane Boric [BORIC, 2004: 102-105]. Poglavlje *Zgrada Savezne privredne komore i robne kuće „Beograd”. Terazije 15-23*, vezuje se upravo na analizu prostorne situacije na Terazijama prije i poslije Horvatova velikog ostvarenja.

⁶⁵ BLAGOJEVIĆ, 2003: 117-123

⁶⁶ MINIC, 1951: 135-136; KOŠIR, 1968: 45-48

ulica, pa je to naposljetku rezultiralo konačnim uobličavanjem terazijskog trga.⁷⁰

Natječajni projekt iz 1954. godine u donjim katovima prizemlja, suterena, mezanina i prvog kata predviđao je stalan izložbeni prostor koji se već tijekom gradnje pokazao upitno iskoristivim (Sl. 14.). Ubrzo se naime ustvrdilo da položaj takve građevine u središtu grada zahtijeva interni sadržaj uporabnije javne namjene, poput naposljetku odabrane trgovačke, pa je projekt u bitnome preinačen. Zgrada je naposljetku otvorena u namjeni jugoslavenske robne kuće „Beograd”, površine 4000 m², s trgovačkom djelatnosti u četiri donja adaptirana kata, uredskim prostorima u gornjim katovima, dok je posljednji, osmi kat uključivao velik prostor kavane (Sl. 16.).⁷¹ Vanjština suzdržane oblikovnosti, izražene trakastim horizontalnim potezima punog i praznog, parapeta i otvora, kojima se linearano umirila i neusklađena okolna arhitektura, naposljetku je prikrila štetu nastalu zbog prenamijene unutrašnjosti. Armiranobetonska skeletna konstrukcija zgrade izvedena je stupovima dimenzije 50×100 cm, s rasponom od šest i pol metara u jednom te pet i pol metara u suprotnom smjeru. Prizemlje je, prvotno osmišljeno kao reprezentativan prostor, otvaranjem središnjeg prolaza podijeljeno na dva izdvojena dijela. Stavke su unutrašnjeg uređenja, poput po mjeri dizajniranog mobilijara, zbog prenamijene ocijenjene predimenzioniranim, preluksuznim i neracionalnim.⁷² Poradi prenatrpanosti i kaotičnosti prenamijenjenih prostora izgubio se Horvatom arhitektonski pečat, a od njegova unutrašnjeg uređenja gotovo ništa nije ostalo. Zgrada je prenamijenjena u trgovački prostor, za uređenje kojeg je Horvat također dao nekoliko prijedloga.⁷³ Od njegovih izvornih oblikovnih

Sl. 14. Tlocrti suterena, prizemlja i galerije natječajnog rada za SIK na Terazijama, 1954.
Fig. 14. FEDERAL CHAMBER OF INDUSTRY IN TERAZIJE, COMPETITION ENTRY, BASEMENT, GROUND-FLOOR AND GALLERY PLANS, 1954

elemenata u prostoru ostalo je dojmljivo spiralno stubište, a krajnju je adaptaciju naposljetku izveo „Biro za unapređenje trgovinske mreže” koji, nažalost, nije uspio izmiriti postojeću arhitekturu sa zastarjelom prodajnom tehnologijom robnih kuća.⁷⁴

Horvat je početkom 1959. godine svoju izvedbu predstavio na izložbi „Izložba arhitekture Beograda”, na kojoj je njegov rad ocijenjen riječima: „Kao djela potpuno izgrađenih arhitekata, koji su našli svoj put i stil, ističu se dva eksponata uravnoteženih, skladnih u odgovarajućem materijalu, s puno ukusa, znanja i mjere izrađenih, veoma uspješnih fasada Industrijske komore na Terazijama i Stambene zgrade u ulici Proleterskih brigada. Ova djela govore rječito, da su njihovi autori, arh. L. Horvat i arh. V. Maksimović, odlični arhitekti, koji suvereno vladaju materijom koju obrađuju”⁷⁵ (Sl. 17.).

Sl. 15. Fotografija Savezne industrijske komore (robne kuće) na Terazijama, 1960.
Fig. 15. FEDERAL CHAMBER OF INDUSTRY (DEPARTMENT STORE) IN TERAZIJE, PHOTOGRAPH, 1960S

67 Istodobno je bio i jedan od četvorice pozvanih arhitekata na natječaj za izradu idejnog rješenja Doma kulture na zagrebackoj Tresnjevcu, ali tu izvedbu, za razliku od beogradske, nije osigurao. [R. Č., 1954: 3]

68 HMA-HAZU-LH; PALADINO, 2011: 617-618

69 Usmeno priopćenje arhitektrice Desanke Govekar autorici

70 Zgrada je dobila građevinsku dozvolu u dvije faze – za grube građevinske radove u prosincu 1955., a za cjelokupnu građevinu krajem 1956. godine. [IAB, OGB, GO, TD, fasc: 65-10-1955, Zgrada Savezne industrijske komore, Beograd, Terazije]

71 Nova je namjena rezultirala i prostornim pripajanjem susjedne zgrade banke u trgovačke svrhe. [MINIC, 1960: 18-21]

72 Raskoš mramornih obloga pokazala se krajnje suvišnom, a vrhunska završna obrada bogatih površina preosjetljivom na habanje. Osvjetljenje unutrašnjosti, zahvaljujući kombinaciji zaštitenih fluorescentnih lampi i reflektora, prvi je put u Jugoslaviji doseglo 500 luksa. [HORVAT, 1961: 14]

73 HORVAT, 1961: 14

74 Prijedlog uređenja interijera nakon Horvata izradio je i beogradski arhitekt T. Dorđević, no odustalo se i od njegova rješenja. [MILICEVIC-NIKOLIC, 1960: 22-23]

75 Izložba je održana u izložbenom paviljonu Masarykove ulice u Beogradu. [GRKINIC VUKSAN, 1959: 6]

SL. 16. ROBNA KUĆA „BEOGRAD”, OKO 1960.

FIG. 16. "BELGRADE" DEPARTMENT STORE, AROUND 1960

RASPRAVA

DISCUSSION

Počeci projektantskog djelovanja arhitekta Lavoslava Horvata logično su bili obilježeni praksom i oblikovnim principima usvojenim u zagrebackom atelijeru Rudolfa Lubyanskog. Sklonost pak suvremenim principima naglašavanja konstrukcije i funkcionalnosti uz otklanjanje suvišnih dekoracija njegovu su arhitekturu ubrzo oslobodili od opterećenja uvriježenih 'neo' stilova koji su obilježavali prva ostvarenja. Nadiruće zasade moderne s čistocom konstrukcije i oblikovanja, usvajane i tijekom studija u Iblerovoj arhitektonskoj školi na Akademiji, Horvatu su potpuno pristajale te ih se pridržavao čitav radni vijek.

Razdoblje suradnje u progresivnomu međuratnom Udruženju umjetnika „Zemlja” valjalo nam je kronološki prikazati, budući da je Horvat bio među aktivnijim članovima – arhitektima. Često je arhitektura izlagana na izlozbama „Zemlje” ili je na drugim značajnim izlozbama toga doba predstavljala upravo značajne projekte i ostvarenja javne namjene, koji su svojim 'beogradskim' segmentom i tema ovoga istraživanja. Zasebno poglavlje izlaganih međuratnih projekata javne namjene jesu upravo projekti i ostvarenja središnjih ili okružnih ureda za osiguranje radnika, poput Horvatova OUZOR-a u Beogradu ili u Mariboru. Kompleksna zadaća promišljanja građevina pretežito administrativne namjene rješavana je novim pristupom u kombiniranju takvih prostora s onima neposredne zaštite zdravlja, poput ambulanti, ordinacija ili prostora specijalističke prakse, a to je rezultiralo kompleksnim angažmanima. Na takvim su se zadacima neprijeporno isticali upravo mladi, agilni hrvatski graditelji, često angažirani i izvan Hrvatske.⁷⁶

Beogradski su arhitekti navodno sa zavišću komentirali jasnu naprednu liniju zagrebačkih arhitekata koji su svojim projektima zagovarali progresivnost i iskorak, što u Srbiji još nisu bili prihvaćeni.⁷⁷ Stoga nije začudna činjenica značajnog angažiranja naših arhitekata u Beogradu tijekom prve polovice tridesetih godina prošloga stoljeća, koji su, kao prepoznati i cijenjeni, osvajali veći dio natječaja. Istina je i to da njihovi projekti najčešće nisu ostvarivani po nagrađenim osnovama, pa je često dolazilo do sukoba arhitekata i investitora, a izvođene su građevine uvelike gubile na vrijednosti arhitektonskog oblikovanja. U Beogradu se sličan scenarij dogodio i Horvatu s izvedbom zgrade OUZOR-a, ali su projekti koje je u Beogradu ostvario u poratnom razdoblju, srećom, bili drukčije sudbine.

Među bitne segmente golemoga Horvatova opusa zasigurno ubrajamo i rano poratno

razdoblje, vezano za velike beogradske natječaje raspisane 1947. godine za izradu idejnih skica palača Predsjedništva vlade i CK KPJ, te za reprezentativni hotel. Raspisima istih propagirala se snaga zemlje koja je u razdoblju poratnoga poleta, socijalne osviještenosti i socijalističkog 'preobražaja' pokušavala koracati usporedno sa svijetom. Arhitekt Josip Seissel u osvrtima na te natječaje redovito je isticao opsežnost problema s kojima su arhitekti kod takvih, 'društveno bitnih', narudžbi bili suočeni.⁷⁸ Poticaj za arhitektonsko izmirivanje pojmova 'moderno' i 'monumentalno', u doba kada su suvremena nastojanja itekako bila suprotstavljena monumentalnosti kao pridjevu svršenih vremena, kod velikog je broja arhitekata sudionika izazvala pomutnju. Neovisno o uvjetovanoj monumentalnosti, radovi su pojedinih arhitekata ipak bili uspješna arhitektonska rješenja pa ih je i Seissel ocijenio riječima: „Ipak je izvjesnom broju arhitekata pošlo za rukom da suvremenim jezikom postignu dostojanstvo objekta i nagovijeste kako se bez lažnog potosa možemo približiti monumentalnosti jednostavnim i vedrim sredstvima.”⁷⁹

Rad Horvata i suradnika za palaču Predsjedništva vlade nije bio nagrađen, za razliku od jedne treće nagrade osvojene za projekt CK KPJ ili prvonagrađenog rada reprezentativnog hotela, načinjenog u Horvatovoj suradnji s Mladenom Kauzlaricom i Kazimirom Ostrogovićem. Hotel je naposljetku i ostvaren, premda na drugoj lokaciji i drukčijeg programa od natječajem zacrtanoga. Desetljetni angažman s isprojektiranih idejnih 135.000 m² prostora rezultirao je gradnjom najvećega jugoslavenskog hotela, površine 45.000 m². Oblikovnom čistocom Horvat je u najfinijim materijalima ostvario najreprezentativniju hotelsku zgradu poratnog doba. Dugogodišnjim savjesnim angažmanom toliko se vezao za veliku građevinu na zemunskoj obali Dunava da je naposljetku u hotelu zaslužno dobio vlastiti apartman na doživotno korištenje.⁸⁰ Beograd mu je na taj način uzvratilo zahvalnošću za golem i nesebičan trud koji je uložio u gradnju i dovršenje građevine, kojom je bio zaokupljen do definiranja i najsitnijih detalja. Dojmljivi je hotel „Jugoslavija” na zemunskoj obali Dunava naposljetku otvoren tek krajem 1969. godine, a u monografijama Beograda taj hotel opravdano zauzima svoje mjesto.⁸¹

Rezolucija Informbira u srpnju 1948. godine odrazila se na sve društvene sfere, pa tako i

⁷⁶ KADIJEVIC, 2011: 467-477

⁷⁷ MANEVIC, 1983: 31

⁷⁸ SEISSEL, 1948: 67-69

⁷⁹ SEISSEL, 1948: 67-69

⁸⁰ Usmeno svjedočenje arhitekta Ive Bartolica autorici

na arhitekturu i građevinarstvo. Društvena i politička kriza utjecala je i na stanje u državnom građevinarstvu koje se zbog novonastale situacije očajnički pokušavalo stabilizirati. Pedesete su godine pak bile vrijeme smirivanja poslijeratnog zanosa i obnovi i izgradnji zemlje, ali i burnih godina koje su uslijedile nakon Rezolucije, pa je arhitektonska struka bila nanovo usmjerena uobičajenijim zadacima. Poslijeratni, novim društvenim poretkom osigurani institucionalni modernizam sa središtem u SAD-u, proklamiran od vodećih svjetskih arhitekata, bio je, za razliku od međuratne moderne arhitekture, društveno opceprivačen. Urbanizam i arhitektura logično su se uvjetovano isprepletali pri planiranju i ostvarivanju cijelih novih četvrti ili gradova. Ostvarenja Augusta Perreta u Le Havreu, Lucia Coste u Braziliji ili opsežni Le Corbusierov angažman na indijskom Chandigarhu ne mogu se kompleksno uspoređivati sa situacijom koja je prvih poratnih godina vladala u tadašnjoj Jugoslaviji. Ono s čime poveznicu valja uspostaviti jesu upravo rani natječaji za izgradnje različitih sjedišta vlasti ili međunarodnih organizacija. Njima se može pohvaliti i Beograd, na projektiranju kojih je novih dijelova bila angažirana velika većina hrvatskoga arhitektonskog kadra.⁸² Kako se Drago Galčić izuzetnim arhitektonskim promišljanjem stambene tematike približavao Corbusieru, Horvat mu je bio skloniji nekim projektima javne namjene, poput velikoga neostvarenog projekta za zgradu Predsjedništva vlade u Novom Beogradu ili realiziranoga hotela „Jugoslavija“.

Urbanističko-arhitektonsko uređenje prostora Terazija jedan je od značajnih graditeljskih pothvata u Beogradu toga doba, prilikom kojeg je Horvat odigrao ključnu ulogu u oblikovnom definiranju njegova središnjeg dijela. Po konačnoj odluci o cjelovitoj rekonstrukciji i dogradnji bloka između Terazija i okolnih ulica Horvat je 1954. godine osvajanjem prve nagrade na natječaju za Saveznu industrijsku komoru na terazijskom trgu osigurao ostvarenje svoje treće opsežne projektantske zamisli u Beogradu.⁸³ Blagi radijus pročelja duge građevine – s horizontalnim nizovima katnih prozora i rastvorenim gornjim dijelom te položaj na kolonadu stupova uvučena prizemlja – veličinom je i oblikovanjem utjecao na izgradnju okolnih zgrada na Terazijama. No, prenamjenom u trgovački centar tijekom gradnje značajno je izmijenjena funkcionalnost prostranih unutarnjih prostora pa je time načinjena i velika šteta izvor-

nosti Horvatova nagrađenoga natječajnog rada, koji je veličinom prelazio gabarite izvedene građevine. Njegova prihvaćena i pohvaljena zamisao predviđala je i širok podzemni pasaż, opasan nizom ekskluzivnih trgovina, kao podzemni pješacki spoj sa suprotnom stranom Terazija.

Horvatova je karijera početkom pedesetih godina prošlog stoljeća obilježena i 29. lipnjem 1951. godine, kada je izabran za dopisnoga člana Arhitektonske sekcije Odjela za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.⁸⁴ Premda blisko povezan s poratnim političkim sustavom, njegov rad iz toga razdoblja ne treba ponajprije politički kontekstualizirati jer su mu kvalitetni rezultati angažmana redovito proizlazili iz neizmjerne stručne i umjetničke sposobnosti.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Kvaliteta arhitektonskih ostvarenja iz ‘beogradskog’ segmenta opsežnoga opusa akademika Lavoslava Horvata obilježila je graditeljstvo velikoga grada, čimbenikom je osuvremenjivanja njegove slike, ali je i potvrda stvaralačke vrijednosti ovoga arhitekta. Većim brojem projekata i trima značajnim ostvarenjima u Beogradu hrvatski je graditelj ostavio jasan trag vrijedne graditeljske prakse i u najvećem gradu Srbije.

Ostvarenje beogradskoga Okružnog ureda za osiguranje radnika, kao kompleksno osmišljenog bloka javne namjene, arhitekt Lavoslav Horvat je – zahvaljujući velikom uspjehu na natječaju – osigurao već u svojoj dvadeset i osmoj godini. Velika građevina, nažalost, nije u cijelosti ostvarena prema njegovu uspješnom natječajnom prijedlogu, ali je i unatoč izmjenama ostala Horvatovim prvim značajnim ostvarenjem javne namjene kojim se značajno utjecalo na sliku jednog od središnjih beogradskih prostora (Sl. 18. i 19.).

Promatrano iz današnje perspektive, najznačajnije gradnje javne namjene ranoga poratnog doba ostvarivale su se upravo u Beogradu, započete u svibnju 1947. godine raspisanim arhitektonsko-urbanističkim natječaja za izradu idejnih skica zgrada Predsjedništva vlade i CK KPJ, te natječaja za reprezentativni hotel. Ostvareni je hotel naposljetku postao Horvatovim najpoznatijim beogradskim ostvarenjem. Spoznaja o potrebi korištenja suvremenih arhitektonskih i urbanističkih parametara usmjerila je i promišljanja Lavoslava Horvata o novim gradnjama na neditnutim lokacijama pa je njegov angažman na spomenutim natjecajima naposljetku bio vrlo uspješan. Veličanstvenom čistoćom oblikovanja Horvatov hotel „Jugoslavija” u Novom Beogradu i danas, kada su uobičajene reali-

SL. 17. FOTOGRAFIJA SAVEZNE INDUSTRIJSKE KOMORE (ROBNA KUĆA „BEOGRAD”), 2007.
FIG. 17. FEDERAL CHAMBER OF INDUSTRY (“BELGRADE” DEPARTMENT STORE), PHOTOGRAPH, 2007.

81 MILAŠINOVIĆ MARIC, 2002: 165

82 RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2004: 72-73

83 MINIC, 1951: 135-136; KOŠIR, 1968: 45-48

84 Čestitka društva arhitekata Hrvatske, 13.7.1951. godine [HMA-HAZU-IL; *** 1991: 68]

SL. 18. OUZOR U BEOGRADU, RAZGLEDNICA, 1940-IH
FIG. 18. DISTRICT OFFICE OF WORKERS' INSURANCE BUILDING IN BELGRADE, 1940S

SL. 19. OUZOR U BEOGRADU
FIG. 19. DISTRICT OFFICE OF WORKERS' INSURANCE BUILDING IN BELGRADE

zacije velebnih mjerila, opravdano plijeni pozornost. Horvat je, uostalom, i izvedbenim projektom, s izmijenjenim programom pa i oblikovanjem, ponovno stvorio uspješnu arhitekturu koja nije zaostajala za nagrađenim natječajnim radom. Za oblikovnost toga hotela danas možemo reći da uspješno utjelovljuje zamisli suvremene jugoslavenske arhitekture pedesetih i šezdesetih godina, ali i da se progresivnom, pa i za današnje poimanje suvremenom formom uspješno izmakla oblikovnoj monotoniji tadašnjih dogmatskih i političkih uvjetovanosti.

Pedesete se godine prošloga stoljeća mogu pohvaliti izgradnjom brojnih zgrada javne namjene. Neke su od njih, poput drugoga značajnog Horvatova poratnog ostvarenja, Savezne industrijske komore, koja je u tijeku gradnje prenamijenjena u robnu kuću „Beograd”, i do danas ostale vrijednim arhitektonskim primjerima svoga doba. Najveća i najpoznatija beogradska trgovačka tvrtka zasigurno bi unutarnjim uređenjem bila funkcionalnije projektirana da je Horvat od početka projektiranja beogradske Savezne industrijske komore računao s drukcijom namjenom, ali je i uza sve komplikacije zaživjela u novoj namjeni i uspješno se uklopila u prostor. Konkavnom linijom uličnoga

pročelja ta je velika i značajna građevina zacrtala daljnju liniju oblikovanja prostora terazijskog trga. Pri prenamjeni u trgovački prostor prvotna se namjena izložbenog prostora Komore naposljetku pokazala olaksavajućom okolnosti, a slobodni su prostori velikih raspona i modula omogućili relativno bezbolnu prenamjenu. Velika je steta, međutim, napravljena idejnoj izvornosti Horvatova nagrađenoga natječajnog rada koji je veličinom prelazio gabarite izvedene građevine.

Shvacajući arhitekturu kao samostalnu disciplinu, Horvatu je sveprisutan, prateći politički kontekst tadašnjeg vremena pri stvaranju ipak bio marginalan, a pri sagledavanju njegova života i opusa važniji su drugi utjecaji – poput obrazovanja, prakse ili doživotnog usavršavanja. Dobitnik je dviju najprestiznijih stručnih nagrada za životno djelo, „Vladimir Nazor” i „Viktor Kovačić”, a bio je i dugogodišnjim profesorom na Akademiji likovnih umjetnosti i na Tehničkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Brojne njegove dragocjene realizacije svjedoče o velikom arhitektonskom talentu, a zahvaljujući, između ostalog, i sjajnim beogradskim ostvarenjima – Horvatovo je arhitektonsko djelo i danas prepoznatljivo te visoko vrjednovano i izvan naših granica.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BEGOVIĆ, M. (1962.), *Dinamika života, prostora i arhitekture*, „Čovjek i prostor”, 9 (107): 4-7, Zagreb
2. BLAGOJEVIĆ, LJ. (2003.), *Modernism in Serbia. The elusive margins of Belgrade architecture 1919-1941*, MIT Press in association with Harvard University Graduate School of Design, Cambridge-Massachusetts
3. BLAGOJEVIĆ, LJ. (2007.), *Novi Beograd – osporeni modernizam*, Zavod za udzbenike, Beograd
4. BORIC, T. (2004.), *Terazije – urbanistički i arhitektonski razvoj*, Zlatousti: 102-105, Beograd
5. BRATANIĆ, J. (1962.), *Lavoslav Horvat*, u: *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, 2 (D-lni): 570, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb
6. GRKINIC VUKSAN, N. (1959.), *Izložba arhitekture Beograda*, „Čovjek i prostor”, 6 (83): 6, Zagreb
7. HORVAT, L. (1961.), *Robna kuća u Beogradu*, „Arhitektura”, 15 (3-4): 14, Zagreb
8. IVEKOVIC, B. (1940.), *Socijalno osiguranje kod nas*, „Građevinski vjesnik”, 9 (3): 30, Zagreb
9. KADIJEVIĆ, A. (2011.), *Hrvatski arhitekti u izgradnji Beograda u 20. stoljeću*, „Prostor”, 19 (2 /42/): 467-477, Zagreb
10. KOŠIR, F. (1968.), *Uz projekt za rekonstrukciju centra Beograda*, „Arhitektura”, 22 (99-100): 45-48, Zagreb
11. LASLO, A. (1984.-1985.a), *Rudolf Lubynski, Prilog definiciji stambenog tipa*, „Arhitektura”, 37-38 (189-195): 169-197, Zagreb
12. LASLO, A. (1984.-1985.b), *Rudolf Lubynski, Realizacije u Zagrebu – Vodič*, „Arhitektura”, 37-38 (189-195): 202-208, Zagreb
13. MAKSIMOVIC, B. (1931.a), *Prva izložba savremene jugoslovenske arhitekture*, „Politika”, 28 (8188 /22.2./): 5, Beograd
14. MAKSIMOVIC, B. (1931.b), *Izložba savremene jugoslovenske arhitekture*, „Politika”, 28 (8192 /26.2./): 6, Beograd
15. MANEVIĆ, Z. (2008.), *Leksikon neimara*, Građevinska knjiga, Beograd
16. MAROEVIC, I. (1996.), *Hrvatska arhitektura u doba staljinizma?*, „Čovjek i prostor”, 43 (1-2): 44-45, Zagreb
17. MILAŠINOVIĆ MARIĆ, D. (2002.), *Vodič kroz modernu arhitekturu Beograda*, Društvo arhitekata Beograda: 165, Beograd
18. MILIČEVIĆ-NIKOLIĆ, O. (1960.), *Robna kuća „Beograd”*, „Arhitektura Urbanizam”, 1 (1): 22-23, Beograd
19. MINIC, O. (1951.), *Rekonstrukcija centralnog dela Beograda*, „Arhitektura”, 5 (1-4): 135-136, Zagreb
20. MINIC, O. (1960.), *Transformacije centra Beograda*, „Arhitektura Urbanizam”, 1 (1): 18-21, Beograd
21. MOMČILOVIĆ, D. (1947.), *Konkurs za zgradu reprezentativnog hotela*, „Arhitektura”, 1 (3): 25-26, Zagreb

22. NEIDHARDT, V. (1990.), *Lavoslav Horvat (1901-1989)*, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1989*. [ur. POŽAR, H.], knjiga 93: 397-399, Zagreb
23. ODAK, T. (1986.), *Hrvatska arhitektonska alternativa 1945.-1985.*, „Arhitektura”, 39 (196-199): 31-117, Zagreb
24. ODAK, T. (2006.), *Hrvatska arhitektura dvadesetog stoljeća: neostvareni projekti*, Studio Forma Urbis / UPI-2M PLUS: 238, Zagreb
25. PALADINO, Z. (2006.), *Arhitekt Lavoslav Horvat i „Udruženje umjetnika Zemlja”*, „Prostor”, 14 (2 /32): 166-177, Zagreb
26. PALADINO, Z. (2011.), *Lavoslav Horvat: Arhitektonsko djelo 1922.-1977.*, disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb
27. PLANIĆ, S. (1932.), *Treba znati... Progres graditeljstva. Problemi savremene arhitekture*, Jugoslovenske štampe, Zagreb
28. PLANIĆ, S.; TOMAŠEVIĆ, E. (1930.), *Katalog graditeljske izložbe za vrijeme međunarodnog kongresa graditelja u Zagrebu*, Zaklada tiskare Narodnih novina, Zagreb
29. PREMIERL, T. (1971.), *Nagrade „Vladimir Nazor” za životno djelo. Arhitekt Lavoslav Horvat*, „Čovjek i prostor”, 18 (222): 21, Zagreb
30. PREMIERL, T. (1986.), *Tragovi moderne u poslijeratnoj arhitekturi Hrvatske*, „Arhitektura”, 39 (196-199): 14-21, Zagreb
31. PREMIERL, T. (1989.), *In memoriam. Lavoslav Horvat 1901-1989*, „Čovjek i prostor”, 36 (11-12/440-441/): 4, Zagreb
32. PREMIERL, T. (1995.), *Lavoslav Horvat*, u: *Enciklopedija hrvatske umjetnosti* [ur. DOMLIJAN, Ž.], 1 (A-Nove): 339, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, Zagreb
33. PREMIERL, T. (1996.), *Lavoslav Horvat*, u: *Hrvatski leksikon* [ur. VUJIC, A.], 1 (A-K): 449, Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb
34. PREMIERL, T. (2002.a), *Lavoslav Horvat*, u: *Hrvatski bibliografski leksikon* [ur. MACAN, T.], 5 (Gn-H): 646-647, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, Zagreb
35. PREMIERL, T. (2002.b), *Lavoslav Horvat*, u: *Hrvatska enciklopedija* [ur. KOVAČEĆ, A.], 4 (Fr-Ht): 635, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, Zagreb
36. R. Č. (1954.), *Dom kulture na Tresnjevci*, „Čovjek i prostor”, 1 (7): 3, Zagreb
37. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2003.a), *Treba znati... o arhitektu Stjepanu Planiću*, u: *Stjepan Planić 1900.-1980. Iz arhiva arhitekta* (katalog izložbe), Gliptoteka HAZU i IPU: 29-54, Zagreb
38. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2003.b), *Životopis Stjepana Planića*, u: *Stjepan Planić 1900.-1980. Iz arhiva arhitekta* (katalog izložbe), Gliptoteka HAZU i IPU: 64-75, Zagreb
39. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2004.), *Nova uloga arhitekture*, u: *Pedesete godine u hrvatskoj umjetnosti* (katalog izložbe), Hrvatsko društvo likovnih umjetnika: 72-97, Zagreb
40. REBERSKI, I. (1971.), *Dokumentacija. Kronologija. Bibliografija. Biografije*, u: *Kritička retrospektiva „Zemlja”* (katalog izložbe), Izdavački zavod JAZU: 187-223, Zagreb
41. SEISSEL, J. (1947.), *Konkurs za urbanistički plan Novog Beograda*, „Arhitektura”, 1 (3): 18-22, Zagreb
42. SEISSEL, J. (1948.), *Osvrt na protekle arhitektonske natjecaje*, „Arhitektura”, 2 (8-10): 67-69, Zagreb
43. ŠEGVIĆ, N. (1950.), *Stvaralacke komponente arhitekture FNRJ*, „Arhitektura”, 4 (5-6): 5-40, Zagreb
44. ŠEGVIĆ, N. (1986.), *Stanje stvari, jedno viđenje 1945.-1985.*, „Arhitektura”, 39 (196-199): 118-280, Zagreb
45. UCHYTIĆ, A.; BARIŠIĆ MARENIC, Z.; KAHROVIĆ, E. (2009.), *Leksikon arhitekata Atlasa hrvatske arhitekture XX. stoljeća*, Arhitektonski fakultet, Zagreb
46. VENTURINI, D. (1982.), *Arhitektonski projektivi zavod - APZ. Prilog poslijeratnoj hrvatskoj arhitekturi*, APZ, Zagreb
47. VRBANIĆ, V. (1951.), *Urbanistički plan Novog Beograda*, „Arhitektura”, 5 (1-4): 118-134, Zagreb
48. *** (1931.), *Katalog izložbe Udruženja umjetnika „Zemlja”*, Zaklada tiskare Narodnih novina, Zagreb
49. *** (1933.), *Idejne skice za Drzavnu stampariju. Rezultati natjecaja*, „Politika”, 30 (9067 /12.8.): 5, Beograd
50. *** (1935.), *Udruženje umjetnika Zemlja* (katalog izložbe), Zaklada tiskare Narodnih novina, Zagreb
51. *** (1947.a), *Rezultati natjecaja za zgrade CK KPJ, Pretsjedništva vlade FNRJ i reprezentativnog hotela u Beogradu*, „Arhitektura”, 1 (1-2): 60, Zagreb
52. *** (1947.a), *Hotel Beograd*, „Arhitektura”, 1 (3): 23-25, Zagreb
53. *** (1953.), *Lavoslav Horvat*, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1951.-1952.* [ur. KOSTRENCIĆ, M.], knjiga 58: 282, Zagreb
54. *** (1974.), *Godišnja nagrada za 1962. Lavoslav Horvat*, akad. arh., „Čovjek i prostor”, 21 (261): 20, Zagreb
55. *** (1986.), *Bibliografski podaci. Lavoslav Horvat*, „Arhitektura”, 39 (196-9): 284, Zagreb
56. *** (1991.), *Lavoslav Horvat*, u: *Rad HAZU. Arhitekti članovi Jugoslavenske akademije* [ur. GALIĆ, D.], HAZU: 68-73, Zagreb
57. *** (1995.), *Bruno Bauer i Novinarski dom*, „Čovjek i prostor”, 42 (1-2/488-489): 30, Zagreb

IZVORI SOURCES

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

Zbirka građevinske dokumentacije Istorijskog arhiva u Beogradu [IAB, OGB, GO, TD, fasc: XX-6a-1930, Fascikla arhitekta Petra Gačića za Plan zgrade OUZOR-a u Beogradu; IAB, OGB, GO, TD, fond: Skupština grada Beograda, kut: 233, fasc: 138-1a-1961, Hotel Novi Beograd i IAB, OGB, GO, TD, fasc: 65-10-1955, Zgrada Savezne industrijske komore, Beograd, Terazije], arhivska ostavština arhitekta Lavoslava Horvata pohranjena u Hrvatskom muzeju arhitekture Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti [HMA-HAZU-LH], arhivska ostavština arhitekta Ivana Laya Hrvatskom muzeju arhitekture [HMA-HAZU-IL], arhitekt Ivo Bartolić u Zagrebu te različite bibliografske jedinice.

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

Fototeka i planoteka iz ostavštine arhitekta Lavoslava Horvata u Hrvatskom muzeju arhitekture Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti [HMA-HAZU-LH], ostavština arhitekta Mladena Kauzlarica u Planoteci Muzeja grada Zagreba [Planoteka MGZ], Planoteka Istorijskog arhiva u Beogradu [IAB, OGB, GO, TD, fond: Skupština grada Beograda, kut: 233, fasc: 138-1a-1961, Hotel Novi Beograd]; fototeka hotela „Jugoslavija”, fototeka autorice članka, internetski izvor te različite bibliografske jedinice.

- Sl. 1. VENTURINI, 1982: 73
- Sl. 2. www.bgnekretnine.net/ing/mapa-beo-grada-mala.jpg [7.11.2012.]
- Sl. 3. PLANIĆ, 1932.: 60
- Sl. 4. Fototeka HMA-HAZU-LH
- Sl. 5. IVEKOVIĆ, 1940: 30
- Sl. 6. ŠEGVIĆ, 1950: 33
- Sl. 7., 8., 14. Planoteka HMA-HAZU-LH
- Sl. 9., 10. Planoteka MGZ, ostavština arhitekta M. Kauzlarica
- Sl. 11. Planoteka IAB, OGB, GO, TD, fond: Skupština grada Beograda, kut: 233, fasc: 138-1a-1961, Hotel Novi Beograd
- Sl. 12., 17. Fototeka autorice
- Sl. 13. Fototeka hotela „Jugoslavija”
- Sl. 15. MINIĆ, 1960: 18
- Sl. 16. BORIĆ, 2004: 104
- Sl. 18. Zbirka razglednica povjesničara A. Kadijevića, Beograd
- Sl. 19. Arhiva autorice

SAŽETAK

SUMMARY

LAVOSLAV HORVAT'S ARCHITECTURAL WORK IN BELGRADE

Lavoslav Horvat was one of the most prolific Croatian architects in Belgrade. This paper presents his architectural projects in Belgrade as well as his most important unrealized projects that he was actively working on in the post-war period. Horvat's work in Belgrade was an important stage in his career since it was there that he realized his first significant public commission although not entirely according to its first-award winning proposal. It was the District Office of Workers' Insurance building in today's Nemanjina street. Horvat designed it while he was a student at the School of Architecture of the Royal Academy of Art in Zagreb. His human qualities and social sensitivity led him to join the Association of Artists called "Zemlja" between the two World Wars. It was the first association of Croatian artists with a clearly defined program and a considerable degree of social awareness whose aim was to achieve freedom of artistic expression. The works he produced during this stage show his tendency to achieve a purified architectural form that is equally recognizable in his other public works most of which were the central and district offices of workers' insurance buildings. His design for the District Office of Workers' Insurance building in Belgrade or the one in Maribor produced in collaboration with Stjepan Planić can be singled out for their outstanding quality. These as well as other high-quality projects presented young and ambitious Croatian architects abroad. Therefore it comes as no surprise that Croatian architects, widely acknowledged there as renowned artists, used to win most architectural competitions and consequently received many commissions in Belgrade in the first half of the 1930s. However, their projects were seldom realized as presented at the competitions and therefore conflicts between the architects and the investors were not uncommon since the built structures lost much of their original architectural quality. Horvat had a similar experience in Belgrade with his design for the District Office of Workers' Insurance building which was finally completed by a Belgrade-based architect Petar Ga-

čić. Fortunately, it did not happen to his post-war projects in Belgrade. Horvat's intensive activity between the two World Wars and even more his formidable talent proved as an excellent basis for his future post-war design career and the development of his extraordinary ability to face the most challenging architectural tasks.

A period of stagnation in his career during World War Two was brought about by his personal disagreement with the political establishment of the Independent state of Croatia. It was followed by an incredible post-war activity. His successful projects produced while working in the Architectural Design Institute for decades ranked him as one of the leading figures of post-war industrial and public architecture. One of the significant stages in his career was the early post-war period when major competitions were launched in 1947 in Belgrade for the conceptual design of the Government Presidency Palace of the Federal Republic of Yugoslavia, the Central Committee Palace of the Yugoslav Communist Party, and a representative hotel. Unlike his third-award winning Central Committee building project and his first-award winning hotel project, his competition entry for the Government Presidency palace was left unawarded. The competition entries designed by some architects were actually successful architectural concepts regardless of a certain monumentality dictated by the competition programs. His first-award winning entry for a representative hotel designed in collaboration with his colleagues Mladen Kauzlaric and Kazimir Ostrogovic was finally realized on another site according to the program that was markedly different from the competition one. His long-lasting work resulted in the realization of the largest and most representative hotel building in post-war Yugoslavia. The impressive hotel building on the Zemun's bank of Danube was finally opened as late as the end of 1969 and deserves a place in the monographs on the city of Belgrade.

After the Informbiro's Resolution in July 1948 against Yugoslavia, the Communist Party of Yugosla-

via resigned its membership of Informbiro. The new political situation had an effect on all segments of society including architecture and civil engineering which desperately needed stabilization. The post-war burst of enthusiasm for redevelopment and reconstruction gradually subsided in the 1950s. Architecture and urban planning became logically intertwined in the first post-war decades both in Yugoslavia and throughout the world in planning entire new neighbourhoods and cities. The world trends undoubtedly reflected in these regions on the competition projects for buildings of various government administrative bodies or international organizations in Belgrade involving many Croatian architects. Horvat's public building projects including his large-scale unrealized project for the Government Presidency building in New Belgrade followed Drago Galic's exceptional architectural concept evident in his residential architecture developed under the influence of Le Corbusier's architecture.

One of the major building projects in Belgrade in the 1950s was the architectural and urban planning layout of Terazije area. Upon the final decision on the complete redevelopment and construction of the block between Terazije and the surrounding streets, Horvat's first award-winning entry for the Federal Chamber of Industry on Terazije square in 1954 paved the way for the realization of the third large-scale project in Belgrade. The awarded project, which greatly exceeded the size of the built structure, was not carried out in its entirety. However, the size and design of the building featuring a long slightly curved front influenced the surrounding building projects in Terazije.

Three significant architectural works of Lavoslav Horvat presented in this paper as well as a range of his other important projects make him one of the most important designers of modern Belgrade. They confirm his creative talent and assured him an important place in the history of Belgrade's 20th century architecture.

ZRINKA PALADINO

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

Dr.sc. **ZRINKA PALADINO** rođena je 1972. godine u Splitu. Diplomirala je 1997. na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od siječnja 2010. zaposlena je kao zamjenica pročelnika Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu obranila je 2011. doktorski rad „Lavoslav Horvat: Arhitektonsko djelo 1922.-1977.”.

ZRINKA PALADINO, PhD, was born in Split in 1972. She graduated from the Faculty of Architecture, Zagreb University in 1997. Since 2010 she has worked as Deputy Head of the City Institute for Conservation of Cultural and Natural Heritage in Zagreb. She defended her PhD thesis Lavoslav Horvat: Architectural Oeuvre 1922-77 at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb.

